

Nederlands Nationaal Hervormingsprogramma 2019

Inhoud

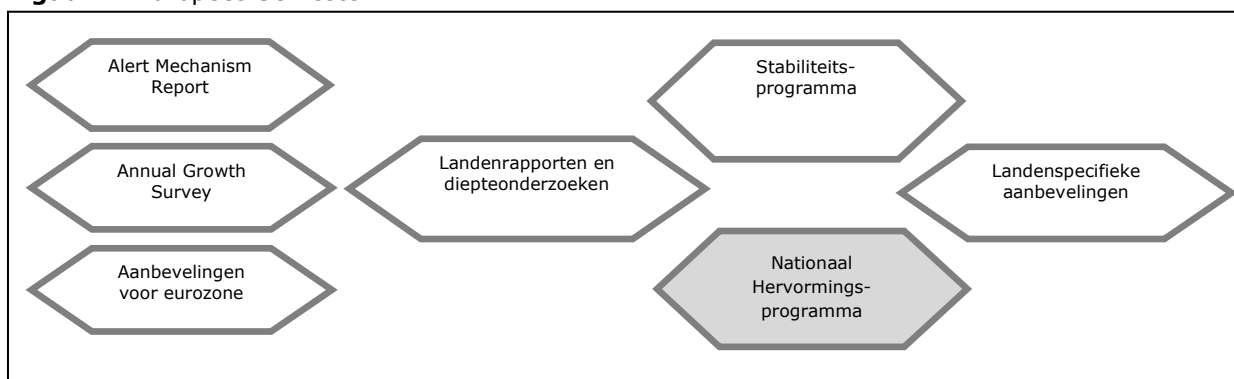
1. Introductie	3
1.1. Europees Semester	3
1.2. Leeswijzer.....	3
1.3. Landenrapportage Nederland 2019	4
2. Macro-economische context	6
3. Landenspecifieke aanbevelingen	7
3.1. Eerste aanbeveling voor Nederland	7
3.2. Tweede aanbeveling voor Nederland.....	15
3.3. Relatie met aanbevelingen voor eurozone	20
3.4. Investeringsstrategie in het kader van het cohesiebeleid	21
4. Voortgang Europa 2020-strategie.....	22
4.1. Werkgelegenheid	24
4.2. Onderzoek en innovatie.....	26
4.3. Klimaatverandering en duurzame energievoorziening	30
4.4. Onderwijs.....	33
4.5. Armoede en bestrijding sociale uitsluiting.....	35
5. Europese fondsen en de Europa 2020-strategie.....	39
6. Betrokkenheid Parlement en overige belanghebbenden	41
Appendix A: Overige tabellen	42

1. Introductie

1.1. Europees Semester

Het Europees Semester is een jaarlijkse cyclus van coördinatie van het economische beleid en begrotingsbeleid in de Europese Unie. Het start in het najaar met de publicatie van het 'Alert Mechanism Report' en de 'Annual Growth Survey' door de Europese Commissie. Sinds het Europees Semester van 2015-2016 publiceert de Europese Commissie ook aanbevelingen voor de eurozone aan het begin van het Europees Semester. Dit kan er aan bijdragen dat uitdagingen voor het gehele eurogebied beter tot uiting komen in nationaal beleid. Na onderzoek in en contacten met de lidstaten volgen in februari/maart de landenrapporten van de Europese Commissie over de stand van zaken van de economie en voortgang op de landenspecifieke aanbevelingen van het voorgaande Semester en de bredere Europa 2020-doelen. Het landenrapport bevat ook een diepteonderzoek voor lidstaten waarvan het Alert Mechanism Report aanleiding geeft tot verdere analyse van mogelijke macro-economische onevenwichtigheden. Vervolgens rapporteren lidstaten in het voorjaar in het Stabiliteits- of Convergentieprogramma en het Nationaal Hervormingsprogramma (NHP) over de begroting, de stand van de economie en de economische hervormingen, eveneens in het licht van de eerdere aanbevelingen en Europa 2020-doelen. Deze programma's vormen samen met de landenrapporten en bilaterale contacten de bronnen voor de nieuwe landenspecifieke aanbevelingen die de Europese Commissie in mei voorstelt en die al dan niet met wijzigingen door de Raad van de Europese Unie in juni worden vastgesteld.

Figuur 1. Europees Semester

Net als in vorige jaren ligt de focus van dit NHP op enerzijds de wijze waarop invulling is en wordt gegeven aan de landenspecifieke aanbevelingen die Nederland in 2018 heeft gekregen en anderzijds de voortgang richting de nationale doelen in het kader van de Europa 2020-strategie. Daarbij is voorzien in een appreciatie van de bevindingen en het oordeel van de Europese Commissie over de bereikte voortgang, zoals beschreven in de landenrapportage Nederland 2019.¹ Tot slot wordt kort ingegaan op de relatie tussen de voortgang op de landenspecifieke aanbevelingen, de inzet van de cohesiefondsen en de aanbevelingen voor de eurozone als geheel.

1.2. Leeswijzer

Het NHP is vormgegeven conform de richtlijnen van de Europese Commissie (verder 'Commissie' genoemd). Hoofdstuk 2 schetst het macro-economisch beeld. In hoofdstuk 3 wordt toegelicht hoe het kabinet invulling heeft gegeven aan de landenspecifieke aanbevelingen voor Nederland uit 2018. Ook wordt ingegaan op de relatie tussen de invulling van de landenspecifieke aanbevelingen en de aanbevelingen voor de eurozone als geheel en de investeringsstrategie in het kader van het cohesiebeleid. Hoofdstuk 4 behandelt de voortgang ten aanzien van de Europa 2020-doelstellingen. In hoofdstuk 5 wordt specifiek beschreven hoe de inzet van Europese fondsen in Nederland bijdraagt aan

¹ Europese Commissie, *Country Report The Netherlands 2019*, 27 februari 2019

het realiseren de Europa 2020-doelen. In hoofdstuk 6 wordt uiteengezet hoe de Tweede en Eerste Kamer, sociale partners en medeoverheden zijn betrokken bij de totstandkoming van het NHP. Nederland zendt de Commissie naast dit NHP ook het Stabiliteitsprogramma (SP) toe. De inhoud van beide documenten vertoont enige overlap, bijvoorbeeld op het gebied van de macro-economische vooruitzichten. Het SP concentreert zich op de begrotingsontwikkelingen en het begrotingsbeleid, terwijl in het NHP het pakket van structurele beleidsmaatregelen centraal staat. Waar relevant verwijzen deze documenten naar elkaar.

1.3. Landenrapportage Nederland 2019

In het kader van het Europees Semester heeft de Commissie in februari 2019 de 'Landenrapportage Nederland 2019' gepubliceerd. Dit document bevat het diepteonderzoek naar mogelijke macro-economische onevenwichtigheden in de Nederlandse economie, een analyse van overige structurele economische ontwikkelingen en een beoordeling door de Commissie van de voortgang wat betreft de implementatie van de landenspecifieke aanbevelingen uit het vorige Semester (2018). Het landenrapport gaat in op een breed scala aan onderwerpen. Bijzonder van belang is de bevinding van de Commissie dat in Nederland sprake is van twee onevenwichtigheden. De ernst van de onevenwichtigheden is ingeschaald in de laagste categorie (niet-buitensporig). Dat betekent dat de Commissie geen sanctionerende vervolgstappen zal nemen, maar verdere ontwikkelingen nauwgezet in de gaten zal blijven houden.

De Commissie signaleert net als voorgaande jaren in Nederland hoge private schulden. De schulden zitten voornamelijk bij huishoudens als gevolg van de institutionele inrichting van de woningmarkt. Met name de schokgevoeligheid van huishoudens door de hoge hypotheekschulden in combinatie met hoge verplichte pensioenbesparingen wordt door de Commissie als problematisch beschouwd. Hiermee wordt eenzelfde conclusie getrokken als in voorgaande jaren. Hoewel de schuld van de huishoudens als percentage van het bbp inmiddels geleidelijk terugloopt, is deze nog altijd tweemaal zo hoog als het eurozonegemiddelde. De Commissie oordeelt dat op de woningmarkt belangrijke hervormingen zijn doorgevoerd en aangekondigd om de prikkel tot het aangaan van schuld te verkleinen, maar dat er verstoringen blijven bestaan. Volgens de Commissie blijft, ondanks de beperking van het belastingvoordeel voor hypotheeklen, de subsidie voor met schuld gefinancierd eigenwoningbezit substantieel. Ook zijn er initiatieven gestart voor het verbeteren van het functioneren van de private huurmarkt, maar de effecten hiervan moeten nog worden waargenomen.

Naast de hoge huishoudensschulden ziet de Commissie ook onevenwichtigheden in het overschot op de lopende rekening van Nederland. Het overschot is deels van structurele aard, en wordt vooral veroorzaakt door de hoge besparingen van niet-financiële bedrijven. De Commissie vindt dat de hoge besparingen van bedrijven gedreven worden door relatief hoge winsten en inkomsten uit vastgoed, gepaard met lage investeringen. De grote aanwezigheid van multinationals kan, middels winstverschuiving en agressieve belastingplanning, een opwaarts effect hebben op bedrijfsbesparingen.

Een solide groei van de binnenlandse vraag en stijgende lonen in deze fase van de conjunctuur, gekoppeld aan een budgettaire stimulans, zullen naar verwachting bijdragen aan een geleidelijke afname van het overschot. Vanwege structurele factoren zoals de aanwezigheid van multinationals zal het overschot echter aanhouden.

Appreciatie

Het kabinet heeft begrip voor de constatering van de Commissie ten aanzien van de hoge schulden van huishoudens. Het kabinet neemt diverse maatregelen om de prikkel tot schuld te verlagen. Zo heeft het kabinet bijvoorbeeld besloten om de afbouw van de maximale hypotheekrenteaftrek te versnellen. Om huizenbezitters te compenseren voor het versneld afbouwen van de hypotheekrenteaftrek, wordt het tarief van het eigenwoningforfait verlaagd met 0,15 procentpunt. In hoofdstuk 3.1.2 wordt het woningmarktbeleid van het kabinet in meer detail toegelicht. Daarnaast is het kabinet voornemens om de tweede pijler van het pensioenstelsel te hervormen. Deze voornemens worden nader beschreven in hoofdstuk 3.2.2.

Het kabinet herkent de analyse van de Commissie dat het overschot op de lopende rekening voornamelijk volgt uit structurele kenmerken van de Nederlandse economie, onder meer wegens de aanwezigheid van multinationals. Deze bedrijven vestigen zich in Nederland vanwege verschillende factoren zoals de gunstige geografische ligging, het uitstekende ondernemingsklimaat met hoogwaardige infrastructuur en gekwalificeerd personeel, en het concurrentievermogen van het bedrijfsleven. Het kabinet tekent hierbij aan dat de inspanningen om de private schuldenlast te beperken, een reductie van het overschot op de lopende rekening bemoeilijken.

Daarnaast voert de Nederlandse overheid geen beleid dat gericht is op het sturen van het lopenderekingsaldo. De aangekondigde begrotingsmaatregelen zullen door ondersteuning van de binnenlandse vraag een drukkend effect op het overschot op de lopende rekening hebben via hogere binnenlandse consumptie en invoer. Daarnaast ziet het kabinet het spaaroverschot ook als een uitvloeisel van de vergrijzende bevolking, waarbij de huidige besparingen in de toekomst zullen worden gebruikt voor consumptie door gepensioneerden. Het kabinet verwelkomt de inzichten van de Commissie over het spaaroverschot bij het Nederlandse bedrijfsleven en de rol van het Nederlandse pensioenstelsel. Deze kunnen bijdragen aan de discussie over de balans tussen besparingen en investeringen in de Nederlandse economie.

2. Macro-economische context

De Nederlandse economie groeide in 2018 met 2,7%. Het groeicijfer was minder hoog dan voorgaande jaren, maar de afzwakking is in lijn met de verwachtingen. De Nederlandse economie draaide namelijk op volle toeren. Bedrijven liepen steeds vaker tegen hun grenzen aan. De bezettingsgraden lagen op hoge niveaus en er was sprake van tekorten aan materialen en gekwalificeerd personeel, wat leidde tot hogere investeringskosten. De groei kwam ook tot uitdrukking op de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid groeide in 2018 het sterkst in tien jaar tijd. De werkloosheid vlakke af naar een laag niveau van 3,8%. En de vacaturegraad, een belangrijke indicator voor arbeidsmarktcrapte, naderde het niveau van vóór de crisis.

De groei van de Nederlandse economie zal de komende jaren afvlakken. De meest recente raming (CEP) wijst op een verdere verzwakking van het momentum, met een geraamde economische groei van 1,5% in zowel 2019 als 2020. De afkoeling van de economie is vooral te zien bij de export, die in 2019 en 2020 minder hard zal groeien dan voorheen. Ook de investeringen en consumptie laten een zwakkere ontwikkeling zien dan voorheen. De binnenlandse bestedingen blijven echter op peil doordat de stijging van de overheidsconsumptie de lagere groei van de particuliere bestedingen compenseert. De groei van de overheidsconsumptie is met 2,4% en 2,3% in respectievelijk 2019 en 2020 dubbel zo groot als de afgelopen jaren.

Door de krapte op de arbeidsmarkt en de hogere inflatie versnelt de contractloonstijging naar 2,7% in 2019. De verwachte inflatie voor 2019 is tevens lager dan de verwachte contractloonstijging. Als deze verwachtingen uitkomen zullen de reële lonen toenemen. De toename van de reële lonen in combinatie met beleidskeuzes (zoals de uitwerking van de tweeschijvenstelsel en de verhoging van de algemene heffingskorting) zal de mediane statische koopkracht in 2019 doen stijgen met 1,6%.

Het begrotingsoverschot bedraagt dit jaar 1,2% en 0,8% in 2020. De tot nu toe gunstige conjunctuur en het niet kunnen realiseren van begrote overheidsbestedingen zijn belangrijke oorzaken van het overschot in 2018 en 2019. Als gevolg van de overschotten en de bbp-groei daalt de EMU-schuld verder van 52,4% bbp in 2018 naar 49,1% in 2019. Het structurele begrotingssaldo zal in 2019 en 2020 uitkomen op ruim 0,6%, ruim boven de middellange termijndoelstelling van -0,5% bbp.

De risico's voor het economisch beeld van Nederland beginnen hun weerslag te kennen op de reële economie. Toenemende protectionisme leidt tot een vertraging van de wereldhandelsgroei. Daarnaast is er sprake van een terugval van de Chinese economie. Op korte termijn is het belangrijkste neerwaartse risico voor Nederland de Brexit.

Tabel 1. Voorlopige Kerncijfers Nederlandse economie 2018 -2020
(% mutatie, tenzij anders aangegeven)

	Centraal Economisch Plan		
	2018	2019	2020
Bruto binnenlands product (bbp, economische groei)	2,7*	1,5	1,5
Consumptie huishoudens	2,5*	1,3	1,5
Consumptie overheid	1,4*	2,4	2,3
Investeringen (inclusief voorraden)	4,3*	2,6	2,5
Uitvoer van goederen en diensten	2,7*	1,1	2,3
Inflatie, (hicp)	1,6	2,3	1,4
Contractloon marktsector	2,0	2,7	2,3
Koopkracht, statisch, mediaan alle huishoudens (b)	0,3	1,6	1,3
Werkloze beroepsbevolking (in duizenden personen)	350	345	370
Werkloze beroepsbevolking (% beroepsbevolking)	3,8	3,8	4,0
EMU-saldo (% bbp)	1,4	1,2	0,8
EMU-schuld (% bbp) (ultimo jaar)	52,4	49,1	47,1
Relevante wereldhandelsvolume goederen en diensten	2,8	1,8	2,5

* betreft de laatste realisatiecijfers over 2018 gepubliceerd door het CBS

3. Landenspecifieke aanbevelingen

In juli 2018 heeft de Raad van de Europese Unie voor Nederland twee aanbevelingen vastgesteld op basis van een voorstel van de Commissie. Deze aanbevelingen liggen op het terrein van het begrotings- en structuurbeleid (onderzoek- en innovatie, digitalisering en de juiste randvoorwaarden voor ondernemers), de woningmarkt, de arbeidsmarkt, loongroei en het pensioenstelsel. De aanbevelingen identificeren belangrijke uitdagingen en specifieke aandachtspunten voor de Nederlandse economie. Een uitgebreidere toelichting per aanbeveling wordt in paragrafen 3.1 en 3.2 gegeven. Paragraaf 3.3 gaat in op de relatie tussen het beleid van het Nederlandse kabinet en de aanbevelingen voor de eurozone als geheel. Paragraaf 3.4. gaat in op de aanbevelingen van de Europese Commissie voor de investeringen in Nederland.

3.1. Eerste aanbeveling voor Nederland

3.1.1. Aanbeveling van de Raad

De letterlijke aanbeveling zoals deze door de Raad is vastgesteld, luidt als volgt:

Met inachtneming van de middellangetermijndoelstelling, het budgettaire en het structuurbeleid gebruiken voor een verhoging van de publieke en private investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie. Maatregelen nemen om de prikkels voor het aangaan van schulden door huishoudens en de resterende verstoringen op de woningmarkt terug te dringen, met name door de ontwikkeling van de particuliere huursector te bevorderen.

3.1.2. Nieuw beleid gericht op de aanbeveling

Begrotingsbeleid

De plannen van het kabinet zorgen voor een lastenverlichting voor burgers en bedrijven en extra investeringen in de publieke sector. Aan de inkomstenkant leiden de maatregelen van het kabinet deze kabinetsperiode tot een lastenverlichting van €6,5 mld. Een groot deel van de lastenverlichting slaat neer bij huishoudens, die profiteren van de lagere lasten op arbeid. Tegelijkertijd wordt de btw verhoogd om een deel van deze lastenverlichting te financieren. Bij bedrijven wordt de vennootschapsbelasting verlaagd om Nederland competitief te houden, wat grotendeels wordt gefinancierd door grondslagverbreding in de vennootschapsbelasting. Aan de uitgavenkant wordt er geld geïnvesteerd in onder meer onderwijs, wetenschap en innovatie. In totaal lopen de extra uitgaven in het Regeerakkoord op tot €7,9 mld in 2021, inclusief ca. €2 mld extra uitgaven aan onderwijs en onderzoek.

Volgens de meest recente CPB-raming heeft Nederland in 2018 een structureel EMU-saldo van 0,8% bbp, en in 2019 van 0,6% bbp. Het geraamde structurele saldo valt daarmee binnen de middellangetermijndoelstelling (MTO), die voor Nederland -0,5% bbp is. Voor 2019 raamt het CPB een feitelijk EMU-saldo van 1,2% bbp en een EMU-schuld van 49,1% bbp. Daarmee voldoet Nederland voor 2019 aan de vereisten van de preventieve arm.

Naast het begrotingsbeleid worden in het regeerakkoord ook specifieke maatregelen genomen om de structuur van de Nederlandse economie en het groeipotentieel te versterken. Dat gebeurt door het stimuleren van innovatie, het versnellen van digitalisering en het creëren van de juiste randvoorwaarden voor ondernemers.

Structuurbeleid: onderzoek- en innovatie, digitalisering en de juiste randvoorwaarden voor ondernemers

Publieke en private investeringen in Onderzoek en Innovatie (O&I) zijn cruciaal voor toekomstige economische groei. Daarom investeert het kabinet vanaf 2020 structureel €400 mln extra in fundamenteel (€200 mln) en toegepast onderzoek (€200 mln), plus incidenteel (in 2018 en 2019) tweemaal €50 mln in de onderzoeksinfrastructuur. Hiermee wil het kabinet onder meer de doelstelling in zicht houden om 2,5% van het bbp te besteden aan Onderzoek en Ontwikkeling (O&O) (in 2017: 1,99% van het bbp). Hieronder en in paragraaf 4.2 wordt dieper ingegaan op de aangekondigde investeringen.

Tabel 2. Middelen beschikbaar vanuit de Rijksoverheid voor onderzoek en innovatie

(in mln euro, werkelijke prijzen)	2016	2017	2018	2019
fundamenteel onderzoek (Universiteiten + UMCS, NWO/KNAW/ZonMW)	3706	3803	3959	4026
toegepast onderzoek (TO2-instellingen)	424	409	429	437
toegepast onderzoek (bijdragen aan RKI-netwerk en HBO)	205	202	229	237
departementale uitgaven onderzoek en innovatie (overig) *	846	1019	985	1009
fiscale innovatiestimulering (WBSO, Innovatiebox, MIA, VAMIL)	2585	2768	2674	2852
totaal	7765	8201	8277	8561

* van diverse intensiveringen in het RA is nog niet bekend in welke mate deze ook voor O&I worden ingezet

Bronnen: basispad Rathenau TWIN2016-2022; Voorjaarsnota 2018 (intensiveringen OCW, EZK); Kamerstuk 33009 nr. 49 en nr. 63); Innovatieboxram

In tabel 2 is de ontwikkeling van de publieke uitgaven aan O&I (inclusief belastingprijkkels aan bedrijven) weergegeven voor de periode 2016-2022. De totale overheidsuitgaven aan O&I nemen vanaf 2018 toe ten opzichte van 2017 als gevolg van de aangekondigde intensiveringen.

Het kabinet heeft de Kamer geïnformeerd over de verdeling van de intensiveringen voor fundamenteel en toegepast onderzoek.²³⁴ De extra investeringen in fundamenteel onderzoek lopen via het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en betreffen bedragen oplopend tot €250 mln vanaf 2020. Daarnaast verloopt €50 mln van de extra investering in toegepast onderzoek via het ministerie van OCW. Er is ook een incidentele investering van nog eens tweemaal €50 mln eenmalig in 2018 en 2019 ten behoeve van onderzoeksinfrastructuur. Bij de toedeling van middelen is uitgegaan van een balans tussen (1) thematische programmering via de Nationale Wetenschapsagenda gericht op vernieuwend en maatschappelijk relevant onderzoek, en (2) versterken van de basis van de wetenschap en het praktijkgericht onderzoek. De verdeling is als volgt:

1. De brede Nationale Wetenschapsagenda met aandacht voor de gehele publieke kennisketen (opbouwend naar €130 mln structureel in 2020);
2. Een inzet voor het versterken van de basis (opbouwend naar €120 mln structureel in 2020 en tweemaal €50 mln incidenteel) via:
 - a) de digitale onderzoeksinfrastructuur, waarbij open science en open access zijn genoemd (€20 mln structureel in 2020, de middelen voor digitale infrastructuur komen in 2018 (€20 mln) en 2019 (€20 mln) uit de incidentele middelen voor onderzoeksinfrastructuur);
 - b) wetenschappelijk talent, waaronder de Vernieuwingsimpuls (€5 mln structureel voor vrouwen in de bèta wetenschappen en onderzoekers met een migratieachtergrond);

² Kamerstukken II, 2017–2018, 29 338, nr. 158, Kamerstukken II, 2018–2019, 29 338, nr. 186 en Kamerstukken II, 2017-2018, 33009, nr. 49.

³ <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-33009-49.html>

⁴ https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z04203&did=2018D18589

- c) bèta- en technisch onderzoek bij universiteiten, waarbij de ervaring met sectorplannen is genoemd (€70 mln structureel);
- d) praktijkgericht onderzoek bij hogescholen (€25 mln structureel);
- e) wetenschappelijke onderzoeksfaciliteiten (incidenteel €30 mln in 2018 en €30 mln in 2019).

De extra investeringen in toegepast onderzoek die lopen via het ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK) betreffen bedragend oplopend tot €150 mln. In het verlengde van het regeerakkoord zet het kabinet vanaf 2018 in op drie structurele intensiveringen:

1. Een investering bij grote technologische instituten die aantoonbaar aan marktbehoeften tegemoet komen (€75 mln);
2. versterking van publiek-private samenwerking (€50 mln). Hiervoor is onder andere de PPS-toeslag verhoogd van 25% naar 30% in 2018;
3. versterking van het MKB in het innovatiebeleid (€25 mln), via uitbreiding van de MKB-innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) en de innovatiekredieten voor het MKB. Gekoppeld hieraan zet het kabinet in op ondersteuning van startups, voortzetting van het Techniepact en het versterken van de rol van de overheid als launching customer via de SBIR.

In het regeerakkoord 'Vertrouwen in de toekomst' is aanvullend op de bovengenoemde investeringen in fundamenteel onderzoek, toegepast onderzoek en onderzoeksinfrastructuur nog een aantal andere beleidsmaatregelen aangekondigd met betrekking tot O&I:

- De bekostigingssystematiek voor het hoger onderwijs wordt herzien, met daarbij specifieke aandacht voor technische opleidingen.
- Startups en publiek-private samenwerking met het midden- en kleinbedrijf worden gestimuleerd.
- Speciale aandacht gaat uit naar technische wetenschappen en onderzoeksgroepen die te maken hebben met hoge kosten.
- 'Open science' en 'open access' worden de norm in wetenschappelijk onderzoek. Dit maakt wetenschappelijke kennis voor iedereen toegankelijker, dus ook voor het mkb.⁵
- Het topsectorenbeleid, gericht op samenwerking van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid zal sterker worden gefocust op de economische kansen die een aantal grote maatschappelijke thema's bieden.
- NWO geeft prioriteit aan fundamenteel onderzoek in het kader van de Nationale Wetenschapsagenda.

In lijn met de aankondiging in het Regeerakkoord om een sterkere focus aan te brengen in de Topsectorenaanpak, is de Kamer in de zomer van 2018 geïnformeerd over het "Missiegedreven Innovatiebeleid" dat voortbouwt op de publiek-private samenwerking in de Topsectorenaanpak.⁶ In het Missiegedreven Innovatiebeleid ligt een sterkere focus op de economische kansen van maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën. Door de missiegedreven aanpak worden de krachten gebundeld op thema's die van groot maatschappelijk belang zijn. In de missiegedreven aanpak zal expliciet gekeken worden welke sleuteltechnologieën en rol spelen of relevant kunnen zijn bij oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen en het versterken van het verdienvermogen. Bedrijven en kennisinstellingen worden samengebracht om te investeren in deze technologieën. Daarnaast kan door de missiegedreven aanpak beter de verbinding worden gelegd tussen verschillende innovatieagenda's - op regionaal, nationaal, Europees en internationaal niveau. Met als doel om de verspreiding en benutting van kennis te verhogen is in de vernieuwde Topsectorenaanpak bovendien meer aandacht voor marktcreatie en valorisatie en voor het betrekken van startups.

⁵ In uitzonderingsgevallen (zie artikel 12b van de nieuwe Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit) kan hiervan worden afgeweken. Zie ook Raadsconclusies Open Science 2016: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9526-2016-IN17/en/pdf>

⁶ Kamerstuk 33 009 nr. 63

Digitalisering

Om digitalisering te versnellen presenteerde het kabinet in juni de Nederlandse Digitaliseringsstrategie 2018-2021.⁷ Ook is in 2018 de nieuwe Implementatieagenda Smart Industry 2018-2021 gepresenteerd, die beschrijft welke acties nodig zijn om als Nederland voorop te blijven lopen in de digitalisering van de industrie. In 2018 is tevens het Actieplan Digitale Connectiviteit gepresenteerd, waarin het kabinet aangeeft hoe het de ambitie wil realiseren dat alle Nederlanders in 2023 toegang hebben tot snel vast breedbandinternet.⁸

Juiste randvoorwaarden voor ondernemers

In 2019 gaat Invest-NL van start, met als doel ondernemers financiering te bieden bij risicovolle projecten op het gebied van maatschappelijke transitieopgaven en bij de groei van start- en scale-ups naar grotere ondernemingen. Hiervoor wordt €2,5 mld als investeringskapitaal ter beschikking gesteld, voor nationale en internationale activiteiten.

Om mkb'ers mee te laten profiteren van de groeiende, maar snel veranderende economie zijn verschillende initiatieven gestart. Waaronder het MKB-actieplan, een hernieuwd programma van het Techniekpact en het project MKB!dee. Voor het MKB-actieplan⁹ stelt het kabinet tot en met 2021 €200 mln beschikbaar. Bij het hernieuwd programma van de Techniekpact is de inzet bepaald voor 2018-2020.¹⁰ Dit bevat onder meer concrete afspraken tussen het bedrijfsleven, het onderwijs en de overheid om het tekort aan technici terug te dringen. Binnen het project MKB!dee wordt het mkb uitgedaagd om zelf met ideeën te komen om meer investeringen in leven lang ontwikkelen van de grond te krijgen. Verder wordt deze kabinetsperiode in totaal €950 mln uitgetrokken voor regionale opgaven zoals versterking van ruimteonderzoeksinstituut ESTEC en Brainport Eindhoven.

Woningmarkt

Op de woningmarkt worden maatregelen getroffen om de prikkels voor het aangaan van schulden door huishoudens en de resterende verstoringen op de woningmarkt terug te dringen. Hierbij is er ook aandacht voor de ontwikkeling van de particuliere huursector. Het is nu zo dat huizenprijzen in Nederland blijven stijgen. Op sommige plekken in het land leidt dit tot onwenselijke situaties, omdat mensen moeite hebben met het vinden van een geschikte en betaalbare woning. Het kabinet vindt het belangrijk dat de Nederlandse woningmarkt toegankelijk, betaalbaar en stabiel is.

Om de financiële stabiliteit te waarborgen heeft het kabinet maatregelen genomen om de prikkel om hoge hypotheekschulden aan te gaan te verzwakken. Per 1 januari 2019 is de maximale hypotheekrenteaftrek met 0,5%-punt verlaagd. Vanaf 2020 zullen er vier stappen van 3%-punt per jaar plaatsvinden. Hierdoor zal het einddoel, een maximaal aftrekbaar tarief van circa 37%, in 2023 bereikt zijn. De aftrek wegens geen of geringe hypotheekschuld (regeling Hillen) wordt vanaf 2019 in 30 gelijke jaarlijkse stappen uitgefaseerd. De regeling Hillen was ingevoerd als prikkel voor mensen om hun hypotheek volledig af te lossen. Door de in 2013 ingevoerde aflossingseis is deze prikkel niet meer nodig.

De afgelopen jaren is de maximale loan-to-value ratio van hypotheekleningen stapsgewijs verlaagd tot 100% van de woningwaarde. Het kabinet houdt hieraan vast om de toegankelijkheid niet verder te beperken. Door de toenemende krapte op de Nederlandse woningmarkt ondervinden veel huishoudens problemen bij het vinden van een passende woning. Om deze knelpunten aan te pakken is het essentieel dat het woningaanbod wordt vergroot. Dit kabinet geeft hoge prioriteit aan de woningbouw, met specifieke aandacht voor de ontwikkeling van het middenhuursegment.

⁷ Bijlage bij Kamerstuk 26 643 nr. 541

⁸ Bijlage bij Kamerstuk 26 643 nr. 547

⁹ Bijlage 1 Kamerstuk 32 637 nr. 316

¹⁰ Kamerstuk 32 637 nr. 320

Marktpartijen, vertegenwoordigers van bewoners, de koepel van woningcorporaties, waterschappen en het Rijk hebben in mei 2018 de Nationale woonagenda ondertekend. Hierin is het bouwen van 75.000 woningen per jaar tot aan 2025 als doelstelling opgenomen. De regio's waar de meeste woningen moeten worden gebouwd zijn ook de regio's zijn waar de bouwopgave het meest complex is. Met deze regio's is de minister van Binnenlandse Zaken in gesprek om tot afspraken te komen. Dit zijn de Metropoolregio's Amsterdam en Rotterdam-Den Haag, de regio's Utrecht en Eindhoven en de stad Groningen. Voor de korte termijn wordt gekeken naar mogelijke versnellingen van bouwlocaties en voor de langere termijn naar het borgen van de beschikbaarheid van voldoende plancapaciteit. In Groningen is begin 2019 de eerste woondeal gesloten, waarin onder andere is afgesproken om tot 2030 20.000 woningen te bouwen, waarvan 8.000 tot 2023. De tweede deal betrof het Stedelijk Gebied Eindhoven: hiermee wordt ingezet op de bouw van 27.000 woningen in de periode 2019-2023.

Vooraf in stedelijke gebieden is het woningaanbod schaars en is het van belang dat de woningbouw versneld wordt. Brownfields (voormalige of onderbenutte bedrijven- en fabrieksterreinen) zijn veelal terreinen met een relatief grote omvang en een centrale ligging, waardoor een aanzienlijk deel van de binnenstedelijke woningbehoefte op dergelijke locaties gefaciliteerd kan worden. Herontwikkeling van deze gebieden komt echter niet overal door de markt tot stand. Om deze herontwikkeling tot stand te laten komen heeft de minister van Binnenlandse Zaken begin 2019 de Transformatiefaciliteit, een financieringsfaciliteit voor binnenstedelijke transformatie, gelanceerd. Hiervoor is €38 mln beschikbaar gemaakt, wat wordt aangevuld met cofinanciering van andere partijen. Deze Transformatiefaciliteit maakt met geldleningen voorinvesteringen op transformatielocaties mogelijk.

Het middenhuursegment is een belangrijk onderdeel van de woningmarkt en biedt voor veel mensen de gewenste flexibiliteit. Het kabinet vindt het van belang dat er nieuwe woningen in het middenhuursegment worden toegevoegd aan de voorraad en dat deze ook beschikbaar blijven in dit segment. Op 19 september 2018 is het wetsvoorstel 'Maatregelen middenhuur' aan de Tweede Kamer aangeboden. Met dit wetsvoorstel wordt de markttoets voor corporaties aangepast, waardoor zij eenvoudiger huurwoningen in de vrije sector kunnen bouwen. Dit doen zij in hun niet-DAEB-tak (zonder staatssteun). Ook wordt de huisvestingswet verduidelijkt voor het gebruik van een huisvestingsverordening voor het toewijzen van middenhuurwoningen aan bepaalde doelgroepen bij schaarste.

Doordat de problematiek lokaal erg verschilt, is er niet altijd één pasklare oplossing. Excessief hoge huren in bepaalde regio's kunnen worden tegengegaan door lokale instrumenten, zoals ook voorgesteld door de Samenwerkingstafel middenhuur. Dit kan via de zogenoemde 'noodknop middenhuur'. De minister van Binnenlandse Zaken heeft verschillende mogelijkheden voor dit instrument onderzocht. De uitgangspunten hierbij zijn dat de noodknop tijdelijk van aard is, alleen van toepassing is voor gemeenten met schaarste in het middenhuursegment en dat partijen die met een langetermijnperspectief investeren voldoende verdienmogelijkheden houden om middenhuur te blijven bouwen. De optie die uit deze verkenning is gekomen is om het voor gemeenten lokaal mogelijk te maken om de aanvangshuurprijs in de vrije sector te maximeren op basis van een percentage van de WOZ-waarde. Deze mogelijkheid blijft ook met het stellen van wettelijke kaders een ingrijpende maatregel in de vrije markt. Daarom is het belangrijk om deze optie zorgvuldig verder uit werken. Dit wordt gedaan door middel van een onderzoek dat de huidige huurprijzen en de huurprijsontwikkelingen van de laatste jaren in de vrije sector in kaart brengt, en door middel van een onderzoek naar de economische effecten en mogelijke vormgeving van een dergelijke 'noodknop'. Gemeenten en marktpartijen zullen hier intensief bij worden betrokken.

3.1.3. Landenrapportage Nederland 2019

Samenvatting

In het landenrapport constateert de Commissie de vooruitgang die geboekt is met betrekking tot de eerste landenspecifieke aanbeveling voor Nederland. De Commissie stelt in het landenrapport dat de publieke en private investeringen in O&O en innovatie substantieel zijn verhoogd. De recent doorgevoerde structurele hervormingen hebben tot een sterke banengroei geleid. De lagere lasten op arbeid en hogere investeringen in O&O ondersteunen de potentiële groei. Het expansieve begrotingsbeleid geeft daarbij een tijdelijke impuls aan de economische groei.

Hiernaast wordt er benadrukt dat investeringen in O&O cruciaal zijn voor toekomstige productiviteitsgroei en het bereiken van de klimaatdoelstellingen. Vanwege de investeringen die dit kabinet doet in fundamenteel en toegepast onderzoek wordt er gesproken van substantiële vooruitgang t.a.v. de landenspecifieke aanbeveling van 2018 om - met inachtneming van de middellangetermijndoelstelling - het budgettaire en structuurbeleid te gebruiken voor een verhoging van de publieke en private investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie.

De Commissie wijst erop dat de investeringen in O&O met 1,99% van het bbp nog altijd ver achterblijven bij de 2,5%-doelstelling waar Nederland zich in EU-verband aan heeft gecommitteerd. Met 1,17% van het bbp blijven met name de private investeringen in O&O achter bij het EU-gemiddelde (1,3%). De Commissie wijst ook op de Nederlandse sectorstructuur, met een groot aandeel voor de dienstensector, die de lage O&O-uitgaven verklaart. Uit een sectoranalyse van de uitgaven van bedrijven aan O&O blijkt dat Nederland de Europese leider is in sectoren als de landbouw en vervoer, maar achterblijft in sectoren als de ICT en fabricage. De Commissie adviseert om de private investeringen in O&O te blijven stimuleren. Het Missiegedreven Innovatiebeleid kan daarbij een rol spelen.

Daarnaast wordt er geadviseerd te onderzoeken of het innovatiebeleid de verhouding tussen het generieke (WBSO, Innovatiebox) en specifieke instrumentarium op dit moment optimaal is en of de overheid voldoende sturingsmogelijkheden heeft. In dit verband benoemt de Commissie dat de doeltreffendheid van de Innovatiebox voor het verhogen van R&D beperkt blijkt. De Commissie is positief over het gebruik van regionale innovatiestrategieën voor *smart specialization*, waardoor volgens de Commissie de samenwerking tussen onderzoeksinstituten en bedrijven versterkt kan worden.

Met betrekking tot de verstoringen op de woningmarkt stelt de Commissie dat er enige vooruitgang is geboekt. Zo is besloten dat de maximale hypotheekrenteaftrek vanaf 2020 versneld wordt afgebouwd. Desalniettemin zal deze fiscale subsidie niet geheel worden afgebouwd. De Commissie benadrukt dat huishoudens hierdoor de prikkel houden om schulden aan te gaan en het de keuze tussen huren en kopen verstoort.

De Commissie constateert ook dat het aantal onderwaterhypotheek substantieel is gedaald. De gemiddelde LTV-ratio voor nieuwe hypotheek van 35-minners is gedaald. Dit kan verband houden met de strengere LTV- en LTI-ratio's voor hypotheek. Deze ontwikkelingen verminderen het risico van restschuld bij verkoop van de woning.

Ook geeft de Commissie aan dat het kabinet het belang van een goed werkende private huurmarkt erkent. Vaak is de private sector niet betaalbaar voor middeninkomens. Om het aanbod van middenhuurwoningen te vergroten, heeft het kabinet vorig jaar het wetsvoorstel Maatregelen middenhuur ingediend. Door deze wet moet het onder andere makkelijker worden voor corporaties om in het middenhuursegment bouwen. Ook gemeenten spelen een belangrijke rol bij het bij het vergroten van het aanbod van middenhuur. Het aantal gemeenten dat actief beleid voert om het middenhuursegment te vergroten is de afgelopen twee jaar toegenomen.

In de bredere analyse geeft de Commissie aan dat de Nederlandse woningmarkt weer in de lift zit. Regionaal zijn de verschillen groot, waarbij de huizenprijzen in grote steden sneller stijgen. Deze verschillen kunnen worden verklaard door de aantrekkelijkheid van stedelijke gebieden en het krappere aanbod in die gebieden. De afgelopen tijd is aan de aanbodzijde het aantal woningen dat te koop staat flink afgenomen. De afname is het grootst in de grote steden, waar de aanbodkrapte het grootst is. Meer woningen bouwen kan de huidige druk op de woningmarkt helpen te verlichten. De Commissie noemt dat het kabinet heeft verklaard jaarlijks 75.000 woningen te willen bouwen om het woningtekort aan te pakken.

De Commissie wijst erop dat het huidige pensioen- en woningbestel kan leiden tot een suboptimaal spaar- en consumptiepatroon gedurende de levenscyclus. Er is een prikkel voor huishoudens om een hoge hypotheekschuld aan te gaan. De invoering in 2013 van verplichte aflossing op de hypotheek om

voor hypotheekrenteaftrek in aanmerking te komen geeft de huishoudens een betere stimulans om hun hypotheek af te lossen. Voor hogere maandelijkse hypotheekaflossingen en hoge pensioenpremies zijn echter aanzienlijke besparingen nodig, wat de consumptie onder druk zet en kan leiden tot welvaartsverliezen.

Appreciatie

In het Stabiliteitsprogramma licht het kabinet nader toe hoe Nederland invulling geeft aan de Europese budgettaire doelstellingen.

Het kabinet deelt de visie van de Commissie dat investeringen in innovatie cruciaal zijn voor zowel het versterken van productiviteitsgroei als het behalen van klimaat- en energiedoelstellingen. Ook andere maatschappelijke uitdagingen kunnen niet zonder hulp van innovaties worden opgelost. De publieke investeringen in O&I worden daarom door dit kabinet verhoogd; onder andere door extra budget voor onderzoeksfaciliteiten. Bovendien worden de inspanningen van de topsectoren, door het Missiegedreven Innovatiebeleid, verder gericht op maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën. Nederland blijft tevens investeren in wetenschappelijke excellentie en technisch onderwijs.

De Innovatiebox vormt een belangrijk onderdeel van het Nederlandse beleid voor het vestigingsklimaat en innovatie. Enerzijds verbetert de Innovatiebox het vestigingsklimaat voor innovatieve bedrijven waardoor er hoogwaardige werkgelegenheid wordt aangetrokken en behouden. Anderzijds bevordert de Innovatiebox de O&O-werkzaamheden in Nederland dat uiteindelijk bijdraagt aan meer innovatie. In de meest recente evaluatie is de Innovatiebox positief beoordeeld door een extern onderzoeksbureau.¹¹

Het kabinet deelt de visie van de Commissie dat de slimme specialisatiestrategieën een goed middel zijn om regionale investeringen in innovatie te focussen op regionale krachten. Ook bij de update van deze strategieën is het belangrijk dat er aansluiting wordt gezocht met nationaal innovatiebeleid en dat waar mogelijk er synergie wordt gezocht tussen de vier regionale slimme specialisatiestrategieën.

Het kabinet onderschrijft het argument van de Commissie dat het bouwen van meer woningen de huidige druk op de woningmarkt kan helpen verlichten. De regio's waar de vraag naar woningen het grootst is, zijn veelal de regio's waar het bouwen van woningen ook het meest complex is. Daarom werkt de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties met vijf grote stedelijke regio's aan 'woondeals'. In twee van de vijf grote stedelijke regio's is dit al gelukt, namelijk de stad Groningen en de regio Eindhoven. In de woondeals worden niet alleen afspraken gemaakt over de kwantiteit van de woningbouw, maar ook over de aansluiting van het type woningen en woonmilieus bij de vraag, en over de betaalbaarheid van bestaande woningen.

Om woningbouw op complexe binnenstedelijke locaties in gespannen regio's te versnellen, heeft de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties begin dit jaar de Transformatiefaciliteit, een financieringsfaciliteit voor binnenstedelijke transformatie, gelanceerd. Deze Transformatiefaciliteit maakt met geldleningen voorinvesteringen op transformatielocaties mogelijk. Het kabinet vindt net als de Commissie een goed functionerend middenhuursegment van essentieel belang. Het wetsvoorstel Maatregelen middenhuur heeft als doel om dit segment te vergroten.

Daarnaast zijn de opties voor een mogelijke zogenoemde 'noodknop' middenhuur verkend. Dit is een tijdelijk instrument voor gemeenten om excessieve huurprijzen in de vrije sector tegen te gaan. Het vertrekpunt hierbij is dat fatsoenlijke investeerders nog steeds een fatsoenlijke huurprijs kunnen vragen. Dat neemt niet weg dat ook onder strikte voorwaarden dit een ingrijpend voorstel blijft. Het is dan ook belangrijk om deze optie zorgvuldig verder uit werken. Daarom zijn er twee onderzoeken gestart om de effecten van een mogelijke 'noodknop' beter in beeld te krijgen. Voor de zomer komt er meer duidelijkheid over de 'noodknop'.

¹¹ *Evaluatie Innovatiebox 2010-2012*. Dialogic, 2015

Het kabinet begrijpt het argument van de Commissie dat hogere maandelijkse hypotheekaflossingen besparingen op consumptie met zich mee kunnen brengen. Het kabinet vindt echter de aflossingseis om in aanmerking te komen voor hypotheekrenteaftrek een effectieve maatregel om de groei van hypotheekschulden te verlagen en huishoudens minder kwetsbaar te maken voor economische schokken. Ook door het versnellen van het afbouwen van de maximale hypotheekrenteaftrek zal een hoge hypotheekschuld minder aantrekkelijk worden.

3.2. Tweede aanbeveling voor Nederland

3.2.1. Aanbeveling van de Raad

De letterlijke aanbeveling van de Raad luidt:

De prikkels om gebruik te maken van tijdelijke contracten en zelfstandigen zonder personeel verminderen, terwijl adequate sociale bescherming voor zelfstandigen wordt bevorderd, en schijnzelfstandigheid aanpakken. Voorwaarden scheppen voor hogere loongroei, terwijl rekening wordt gehouden met de rol van de sociale partners. Ervoor zorgen dat de tweede pijler van het pensioenstelsel, transparanter, intergenerationeel eerlijker en schokbestendiger wordt.

3.2.2. Nieuw beleid gericht op de aanbeveling

De Nederlandse economie staat er goed voor en de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt zijn positief. De arbeidsparticipatie heeft een recordniveau bereikt en de werkloosheid is laag. Tegelijkertijd knelt de arbeidsmarkt voor werkgevers en werkenden. Vaste contracten bieden werknemers met de huidige regels veel bescherming, terwijl tijdelijke contracten in het algemeen relatief weinig bescherming bieden, o.a. qua ontslagrecht. Werkgevers zeggen hierdoor huiverig te zijn werknemers een vast contract te bieden; de stapeling van kosten en risico's schrikt hen af. Bepaalde groepen werkenden krijgen hierdoor vaker een tijdelijk contract aangeboden, waardoor zij minder zekerheid ervaren dan werkenden met een vast contract.

Wet Arbeidsmarkt in Balans

Het kabinet wil deze problematiek aanpakken door de verschillen tussen flexibel en vast werk te verkleinen. Dat lukt niet met één maatregel. De Wet Arbeidsmarkt in Balans is daarom een pakket van verschillende maatregelen die samen knelpunten wegnemen. Het kabinet verwacht dat hiermee voor werkgevers de stap om werknemers een vast contract te geven kleiner wordt. Tegelijkertijd blijft flexwerk mogelijk als het werk daarom vraagt. Hieronder volgen de belangrijkste maatregelen uit de wet:

- Ontslag wordt ook mogelijk als er sprake is van een optelsom van omstandigheden, de zogenaamde cumulatiegrond. Nu moet de werkgever aan een van de acht ontslaggronden volledig voldoen. Deze nieuwe negende grond geeft de rechter de mogelijkheid omstandigheden te combineren. De werknemer kan maximaal een halve transitievergoeding extra krijgen (bovenop de reguliere transitievergoeding), wanneer de cumulatiegrond gebruikt wordt voor het ontslag.
- Werknemers krijgen vanaf de eerste dag recht op een transitievergoeding (ontslagvergoeding), ook tijdens de proeftijd. Nu geldt dit pas bij een dienstverband vanaf twee jaar.
- De opbouw van de transitievergoeding wordt verlaagd bij lange dienstverbanden. Dit wordt voor iedereen een derde maandsalaris per gewerkt jaar.
- De WW-premie wordt voor werkgevers voordeliger als ze een werknemer een vaste baan aanbieden in plaats van een tijdelijk contract. Nu is de hoogte van de WW-premie afhankelijk van de sector waar een bedrijf actief in is.
- Er komt een regeling voor kleine werkgevers om de transitievergoeding te compenseren als ze hun bedrijf moeten beëindigen wegens pensionering of ziekte.
- De opeenvolging van tijdelijke contracten, de zgn. ketenbepaling, wordt verruimd. Nu is het mogelijk om aansluitend drie tijdelijke contracten in twee jaar te aan te gaan. Dit wordt drie jaar.
- Ook wordt het mogelijk om de pauze tussen een keten tijdelijke contracten per cao te verkorten van zes naar drie maanden als er sprake is van terugkerend tijdelijk werk dat maximaal negen maanden per jaar kan worden gedaan.
- Daarnaast komt er een uitzondering op de ketenregeling voor invalkrachten in het primair onderwijs die invallen wegens ziekte.
- Werknemers die op payrollbasis werken, krijgen minimaal dezelfde arbeidsvoorwaarden als de werknemers die in dienst zijn bij de opdrachtgever en een adequate pensioenvoorziening.
- Er worden maatregelen genomen om verplichte permanente beschikbaarheid van oproepkrachten te voorkomen. Zo moet een werknemer minstens vier dagen van tevoren worden opgeroepen door

de werkgever. Ook houden oproepkrachten recht op loon als het werk minder dan vier dagen van tevoren wordt afgezegd. De termijn van vier dagen kan bij cao worden verkort tot één dag. Het wetsvoorstel is op 5 februari 2019 aangenomen door de Tweede Kamer. Naar verwachting zullen de maatregelen per 1 januari 2020 in werking treden.

Zelfstandigen zonder personeel

Zelfstandigen zonder personeel (zzp) hebben een belangrijke plaats op onze arbeidsmarkt. Veel opdrachtnemers hebben er welbewust voor gekozen om als zelfstandige aan de slag te gaan en leveren zo een belangrijke bijdrage aan de samenleving en de economie. Veel zelfstandigen en hun opdrachtgevers vinden de huidige regelgeving onduidelijk of onnodig ingewikkeld. Het kabinet beoogt daarom zekerheid te geven aan zelfstandigen en hun opdrachtgevers dat er geen sprake is van een dienstbetrekking.

De sterke groei van het aantal zelfstandigen heeft echter ook een andere kant. Er is een groeiende groep schijnzelfstandigen en kwetsbare zelfstandigen ontstaan waar het kabinet zich zorgen over maakt. Het beschermen van kwetsbare zelfstandigen en het voorkomen van schijnzelfstandigheid en concurrentie op arbeidsvoorwaarden staat voor het kabinet dan ook voorop.

Op de korte termijn is het kabinet bezig met de uitwerking van wetgeving ter vervanging van de Wet deregulering beoordeling arbeidsrelaties (Wet DBA). In de voortgangsbrief van 26 november 2018¹² staat per aangekondigde maatregel welke acties zijn ondernomen en afgerond, de huidige stand van zaken en de vervolgstappen die het kabinet wil nemen. In het kort gaat het om de volgende vier maatregelen:

- *Opdrachtgeversverklaring*: Via een webmodule kunnen opdrachtgevers een opdrachtgeversverklaring verkrijgen, als uit beantwoording van de vragen blijkt dat er geen sprake is van een dienstbetrekking. Daarmee wordt beoogd dat ze helderheid krijgen over de kwalificatie van de arbeidsrelatie. De uitwerking van de webmodule ligt op schema en de verwachting is dat deze eind 2019 gereed is.
- *Verduidelijking gezag*: Er wordt verduidelijkt wanneer sprake is van een gezagsverhouding. Daarmee krijgen opdrachtgevers een handvat om zelf te beoordelen of er sprake zou moeten zijn van een dienstbetrekking. Het gezagscriterium is verduidelijkt per 1 januari 2019.
- *Arbeidsovereenkomst bij laag tarief (ALT)*: Het is de bedoeling dat het straks niet meer mogelijk is om langdurig zelfstandigen in te huren tegen een laag tarief. Hiermee wordt beoogd aan de onderkant van de arbeidsmarkt schijnzelfstandigheid en concurrentie op arbeidsvoorwaarden tegen te gaan.
- *Opt-out*: Aan de bovenkant van de arbeidsmarkt komt er voor zelfstandig ondernemers onder voorwaarden een opt-out van de loonheffing en premies werknemersverzekeringen. Dit biedt opdrachtnemers aan de bovenkant van de arbeidsmarkt en hun opdrachtgevers extra zekerheid.

De ALT wordt de komende tijd op onderdelen nader uitgewerkt. Hierbij worden onder meer de criteria voor de afbakening van de onderkantmaatregel meegewogen. Vanwege mogelijke strijdigheid met het EU-recht worden parallel alternatieven (sectoraal en generiek) uitgewerkt, waarvan de inschatting is dat deze in overeenstemming zijn met het Europees recht. Het kabinet kijkt onder andere naar de uitwerking van een minimumtarief. Dit houdt in dat zelfstandigen niet minder dan een tarief tussen de €15 en €18 per uur betaald mogen krijgen. Deze variant sluit aan bij de doelen uit het regeerakkoord om kwetsbare zelfstandigen te beschermen en concurrentie op arbeidsvoorwaarden te voorkomen, doordat het niet langer mogelijk zal zijn om zelfstandigen tegen een te laag tarief in te huren.

De maatregelen om zelfstandigen aan de onderkant meer bescherming te bieden worden de komende tijd nader uitgewerkt en (samen met de opt-out) in wetgeving vormgegeven. Beoogd wordt deze wetgeving in de eerste helft van 2019 uit te zetten voor internetconsultatie. Inwerkingtreding is voorzien per 1 januari 2021.

¹² Kamerstuk 31 311, nr. 212

Naast het wetstraject zet het kabinet ook andere stappen. Samen met verzekeraars wordt ingezet op het verhogen van de verzekeringsgraad onder zelfstandigen door een bewuste keuze van de zelfstandige te stimuleren. Voor zelfstandigen bestaat een breed aanbod van verzekeringen. Niet iedere zelfstandige weet de weg naar die verzekeringen echter te vinden. Om de verzekeringsgraad te verhogen investeert het kabinet daarom in het voorkomen van uitstelgedrag en risico-onderschatting door zelfstandigen. Daartoe wordt het programma Bevorderen keuzegedrag gestart.¹³

Commissie Regulering van werk

De Commissie Regulering van werk is ingesteld om zich te buigen over de toekomst van de arbeidsmarkt. Ze onderzoekt hoe werk er in de toekomst uit gaat zien en met wat voor wetten en regelgeving de overheid daar het beste bij kan aansluiten. De commissie onderzoekt of er aanpassingen nodig zijn, en zo ja, waar. Zo kijkt de commissie naar de juridische regels rondom arbeidscontracten, maar ook naar eventuele aanpassingen in o.a. vast en tijdelijk werk, arbeidsongeschiktheid, belastingen en zzp. De commissie rapporteert uiterlijk 1 november 2019 haar advies. De instellingsregeling van de commissie gaat in op de bredere problematiek die wordt geadresseerd.¹⁴

Voorwaarden voor hogere reële loongroei

In Nederland worden de lonen bepaald in overleg tussen sociale partners, waardoor de directe invloed van beleid op de loongroei beperkt is. Daarnaast agendeert het kabinet dit onderwerp, door werkgevers te wijzen op de beschikbare ruimte om de lonen te verhogen. Daar heeft het kabinet als overheidswerkgever ook zelf gevolg aan gegeven via de cao van het Rijk, die in de zomer van 2018 is afgesloten.

Het CPB heeft aangegeven dat een snellere stijging van de arbeidsproductiviteit nodig is om in de toekomst de lonen sterker te laten stijgen.¹⁵ Overheidsbeleid draagt indirect bij aan de arbeidsproductiviteitsgroei, o.a. door het stimuleren van O&O en het investeren in menselijk kapitaal, in het bijzonder voor personen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Het kabinet zet hier dan ook op in, om op deze manier ruimte te bieden voor verdere reële loongroei.

Pensioenhervorming

Het Nederlandse pensioenstelsel behoort tot de beste ter wereld, maar moet meebewegen met de veranderende arbeidsmarkt en samenleving om toekomstbestendig te zijn. Het huidige stelsel leidt tot een discussie tussen generaties over de verdeling van het beschikbare pensioenvermogen en is onvoldoende toegerust op de veranderende arbeidsmarkt en op toegenomen verschillen in persoonlijke omstandigheden en voorkeuren van deelnemers. Ook de Europese Commissie beveelt Nederland aan om het stelsel van aanvullende pensioenen transparanter, eerlijker tussen de generaties en schokbestendiger te maken. Eveneens hebben eerdere rapporten van de SER daartoe goede handreikingen gedaan.¹⁶

In het regeerakkoord (2017) heeft het kabinet een richting geschetst voor vernieuwing van het pensioenstelsel, in lijn met eerdere adviezen van de SER. Belangrijk uitgangspunt daarbij is de afschaffing van de doorsneesystematiek. Hiermee komt een einde aan herverdeling van jong naar oud als gevolg van de doorsneesystematiek, wordt pensioenopbouw transparanter en sluit het stelsel beter aan op de arbeidsmarkt. Het kabinet heeft daarbij sociale partners de ruimte geboden de vormgeving van een pensioencontract met persoonlijke pensioenvermogens uit te werken. In 2018 waren er intensieve gesprekken tussen het kabinet en de sociale partners om tot een robuuster en persoonlijker pensioenstelsel te komen. Deze gesprekken hebben niet tot een akkoord geleid.

¹³ Kamerstuk 31 311, nr. 854

¹⁴ Bijlage bij Kamerstuk 29 544, nr. 847

¹⁵ CPB, Policy Brief 2018/12 (Vertraagde loonontwikkeling in Nederland ontrafeld)

¹⁶ SER Advies 2015/01 (Toekomst Pensioenstelsel) en de Verkenning persoonlijk pensioenvermogen met collectieve risicodeling van mei 2016.

Na het vastlopen van het pensioenoverleg is de urgentie van vernieuwing van het stelsel niet verdwenen. Daarom heeft het kabinet begin 2019 het voortouw genomen om de noodzakelijke aanpassingen aan het pensioenstelsel te realiseren. Het kabinet heeft een agenda voorgelegd aan de Kamer met stappen die het kabinet zal uitvoeren om te komen tot een persoonlijker en robuuster pensioenstelsel. Hierbij gaat het onder andere om het afschaffen van de doorsneesystematiek, het aantrekkelijker en toegankelijker maken van premieregelingen, meer maatwerk in het beleggingsbeleid en de mogelijkheid om bij pensionering een bedrag ineens op te nemen. Daarbij zal het kabinet in het bijzonder aandacht hebben voor de overgangseffecten die gepaard gaan met afschaffing van de doorsneesystematiek en de overstap op een nieuwe manier van pensioenopbouw. Hierbij staat het kabinet er voor open om de bovenstaande stappen vorm te geven en eventueel aan te vullen in overleg met sociale partners, pensioenuitvoerders en toezichthouders en gevoed door onder meer inzichten uit de wetenschap en van jongeren- en ouderenorganisaties, zodat de aanpassingen en keuzes die gemaakt worden kunnen rekenen op breed draagvlak.

Het kabinet vindt het essentieel dat bij de vernieuwing van het pensioenstelsel de sterke elementen van het stelsel overeind blijven: de (hoge mate van) verplichte pensioenopbouw, collectieve uitvoering, collectieve risicodeling, fiscale ondersteuning en voldoende ruimte voor nabestaanden- en arbeidsongeschiktheidspensioen.

3.2.3. Landenrapportage Nederland 2019

Samenvatting

De Commissie geeft aan dat de werkgelegenheid in Nederland in 2018 sterk is gegroeid en dat het aantal werklozen een historisch laag niveau heeft bereikt. Er beginnen tekorten aan arbeidsmarktkrachten te ontstaan. Ondanks deze tekorten blijft de loongroei gematigd. Als mogelijke oorzaak hiervoor wordt de toegenomen segmentatie op de arbeidsmarkt genoemd. Zowel tijdelijke arbeid als zelfstandig ondernemerschap zijn aanzienlijk toegenomen in de laatste tien jaar. De Commissie gaat in het landenrapport in op de Wet arbeidsmarkt in balans en de maatregelen die het kabinet neemt rondom zzp'ers. Daarnaast benoemt de Commissie dat het Nederlandse poldermodel in het algemeen goed heeft gewerkt in het verleden, en dat sociale partners ook zijn geraadpleegd over arbeidsmarkthervormingen en de hervorming van het pensioenstelsel.

De Commissie stelt dat het driepijlerpensioenstelsel in Nederland goed scoort op pensioenadequaatheid en fiscale houdbaarheid. De langere gemiddelde levensduur van mensen, een veranderend arbeidsmarktklimaat en lagere rentetarieven vormen echter uitdagingen voor het huidige stelsel. Hoewel het financieel toezichtkader in 2015 enigszins werd versoepeld, moesten pensioenfondsen maatregelen nemen om de dekkinggraad te verbeteren: indexering werd geschrapt, premiebijdragen werden verhoogd en nominale pensioenbetalingen werden in sommige gevallen verlaagd. Volgens de Commissie hebben deze ontwikkelingen het vertrouwen in het pensioenstelsel negatief beïnvloed. Verder gaat de Commissie in het landenrapport in op de onderhandelingen tussen de sociale partners en het kabinet over de tweede pijler van het pensioenstelsel. Gesteld wordt dat ondanks het gedeelde begrip tussen belanghebbenden, de onderhandelingen over een alomvattende pensioenhervorming niet zijn gelukt.

Andere uitdagingen die de Commissie noemt in het landenrapport hebben betrekking op het aantal vrouwen dat in deeltijd werkt en de relatief lage arbeidsmarktparticipatie van migranten van buiten de EU.

Wat betreft de landenspecifieke aanbevelingen van afgelopen jaar heeft Nederland volgens de Commissie beperkte vooruitgang geboekt ten aanzien van het verminderen van prikkels om gebruik te maken van tijdelijke contracten en zelfstandigen zonder personeel. Ook is er volgens het landenrapport sprake van beperkte vooruitgang op de aanbeveling om de tweede pijler van het pensioenstelsel transparanter, intergenerationeel eerlijker en schokbestendiger te maken. Volgens de Commissie is er geen vooruitgang geboekt omtrent het aanpakken van schijnzelfstandigheid.

Appreciatie

Het kabinet herkent de uitdagingen die omschreven worden door de Commissie. Zoals ook genoemd door de Commissie, neemt het kabinet maatregelen om de arbeidsparticipatie verder te verhogen en de balans op de arbeidsmarkt te herstellen. In sectie 3.2.2. staat hier meer over vermeld.

In de Kamerbrief van 1 februari 2019 'Kabinetsbrief vernieuwing pensioenstelsel'¹⁷ worden de stappen gepresenteerd die het kabinet de komende periode zal zetten om te komen tot vernieuwing van het stelsel van aanvullende pensioenen. Hoewel er in de laatste maanden dus geen akkoord bereikt werkt tussen sociale partners en de regering, zoals ook omschreven door de Commissie, gaat het proces van vernieuwing van het pensioenstelsel wel degelijk door. Het kabinet erkent namelijk dat het huidige stelsel leidt tot een discussie tussen generaties over de verdeling van het beschikbare pensioenvermogen en onvoldoende is toegerust op de veranderende arbeidsmarkt, zoals ook geschetst door de Commissie in het landenrapport.

Het kabinet gaat de komende maanden aan de slag met een aantal stappen richting een robuuster en persoonlijker pensioenstelsel. Het gaat onder andere om de uitwerking van wetgeving voor de afschaffing van de doorsneesystematiek; het aantrekkelijker en toegankelijker maken van de Wet verbeterde premieregeling; meer maatwerk in het beleggingsbeleid; en het mogelijk maken van een (eenmalige) opname. Hierbij is gebruik gemaakt van eerdere rapporten van de SER en van hetgeen is opgetekend uit de gesprekken met sociale partners het afgelopen najaar. Zoals ook in het Regeerakkoord is afgesproken, vindt het kabinet het essentieel dat bij de vernieuwing van het pensioenstelsel de sterke elementen overeind blijven.

¹⁷ Kamerbrief 'Kabinetsbrief vernieuwing pensioenstelsel', 2019, 32 043, nr. 443.

3.3. Relatie met aanbevelingen voor eurozone

Op 22 maart 2019 heeft de Europese Raad de volgende aanbevelingen gedaan voor de eurozone als geheel:

1. Deepen the Single Market, improve the business environment, and pursue resilience-enhancing product and services market reforms. Reduce external debt and pursue reforms to boost productivity in euro area Member States with current account deficits and strengthen the conditions that support wage growth respecting the role of social partners and implement measures that foster investment in euro area Member States with large current account surpluses.
2. Rebuild fiscal buffers in euro area countries with high levels of public debt, support public and private investment and improve the quality and composition of public finances in all countries.
3. Shift taxes away from labour and strengthen education systems and investment in skills, as well as the effectiveness of active labour market policies that support transitions. Address labour market segmentation and ensure adequate social protection systems across the euro area.
4. Make the backstop for the Single Resolution Fund operational, set up a European Deposit Insurance Scheme and strengthen the European regulatory and supervisory framework. Promote orderly deleveraging of large stocks of private debt. Swiftly reduce the level of non-performing loans in the euro area and prevent their build up, including by removing debt bias in taxation.
5. Make swift progress on completing the Economic and Monetary Union, also with the perspective to strengthen the international role of the euro, taking into account the Commission proposals, including those concerning the financial sector as well as the Reform Support Programme and the European Investment Stabilisation Function under the proposal for the 2021-2027 Multiannual Financial Framework.

In het algemeen steunt het kabinet de aanbevelingen en stelt dat deze ook tot uiting komen in het gevoerde beleid. Verdieping van de interne markt en de implementatie van structurele hervormingen zijn geëigende instrumenten om de groei, productiviteit en weerbaarheid binnen het eurogebied te ondersteunen. Alhoewel loonvorming primair een proces is dat zich tussen sociale partners afspeelt, heeft het kabinet gewezen op de ruimte voor loonsverhogingen en daar zelf ook gevolg aan gegeven via de CAO van het Rijk. Daarnaast verlaagt het kabinet de lasten op arbeid.

Op de begrotingskoers en het fiscale beleid wordt ingegaan in het tegelijk met dit NHP verschijnende Stabiliteitsprogramma. Ten aanzien van de arbeidsmarkt neemt het kabinet een serie maatregelen om de arbeidsparticipatie te verhogen en de balans tussen vast en flex op de arbeidsmarkt te herstellen.¹⁸ Ook neemt het kabinet maatregelen die de kloof tussen vaste contracten en flexibele arbeid verkleinen, zoals uitgezet in hoofdstuk 3.2 van dit NHP.

Ten aanzien van de bankensector hecht het kabinet aan de afspraken die zijn gemaakt in de routekaart voltooiing bankenunie. Hierin is afgesproken dat de *backstop* van het resolutiefonds uiterlijk 1 januari 2024 operationeel is, met als voorwaarde dat deze over de middellange termijn fiscaal neutraal moet zijn. Het kabinet onderschrijft het pleidooi van de Commissie voor een meer gelijke fiscale behandeling van vreemd en eigen vermogen in de lidstaten, zoals ook aangegeven in het Regeerakkoord. Het kabinet neemt maatregelen die de aftrek van rente in de winstbelasting beperken en zo het fiscale verschil in financieringskosten verkleinen. Eén van deze maatregelen is de earningsstrippingsmaatregel die voortvloeit uit de eerste EU-richtlijn antibelastingontwijking. Hierbij gaat Nederland verder dan de minimumeisen.

¹⁸ Meer informatie over de maatregelen die getroffen worden om de arbeidsparticipatie te verhogen en de balans tussen vast en flex te herstellen kan respectievelijk worden gevonden in paragraaf 4.1. en 3.2.2..

3.4. Investeringsstrategie in het kader van het cohesiebeleid

Voortbouwend op het Commissievoorstel van 2 mei 2018 voor het volgende Meerjarig Financieel Kader voor de periode 2021-2027¹⁹ wordt in het landenrapport ingegaan op de voorlopige standpunten van de Commissie over prioritaire aandachtspunten en randvoorwaarden voor investeringen voor een doeltreffende uitvoering van het cohesiebeleid voor de periode 2021-2027. De aandachtspunten zijn afgeleid uit de ruimere context van investeringsbehoeften, investeringsknelpunten en regionale verschillen die in het landenrapport worden beoordeeld. Deze sectie dient als een dialoog tussen Nederland en de Commissie over de programmering van de twee voor Nederland belangrijkste structuurfondsen: het Europees Fonds voor regionale ontwikkeling (EFRO) en het Europees Sociaal Fonds Plus (ESF+). In deze paragraaf wordt ingegaan op de beleidsdoelstellingen die de Commissie identificeert voor Nederland. De inzet van deze structuurfondsen staat beschreven in hoofdstuk 5 van dit document.

De Commissie identificeert de volgende beleidsdoelstellingen voor Nederland.²⁰

1. Een slimmer Europa – Innovatieve en slimme industriële transformatie.
2. Een socialer Europa – Implementeren van Europese pijler voor sociale rechten.
3. Europa dichterbij de burgers brengen door de duurzame en geïntegreerde ontwikkeling van stads-, plattelands- en kustgebieden en lokale initiatieven te bevorderen.²¹

EFRO in relatie tot een slimmer Europa

Het kabinet deelt de mening van de Commissie dat blijvende investeringen in innovatie nodig zijn, zoals beschreven in bijlage D van het landenrapport. Investerings in innovatie op nationaal, regionaal en lokaal niveau zijn onontbeerlijk om oplossingen te vinden voor maatschappelijke uitdagingen en om de ontwikkeling van sleuteltechnologieën verder te brengen, wat essentieel is voor het Nederlandse en Europese verdienvermogen. Hierbij is het belangrijk dat het Rijk en decentrale overheden nauw samenwerken, om EFRO-middelen goed te laten aansluiten op regionale behoeftes en krachten, en tegelijkertijd aansluiting te zoeken bij nationaal en Europees beleid.

Net als de Commissie onderkent het kabinet dat investeringen in innovatie breder opgevat moeten worden dan investeringen in pure O&O. Campussen en living labs kunnen bijvoorbeeld, zoals genoemd in bijlage D, een belangrijke schakel in de innovatieketen zijn. Ook zijn innovatie-investeringen vaak goed te combineren met energie-, klimaat- en milieudoelstellingen, zoals investeringen in slimme energiesystemen. Tot slot is het belangrijk dat de impact van investeringen zo groot mogelijk is. Het kabinet deelt daarom de notie van de Commissie dat ook grensoverschrijdend moet worden gezocht naar de beste samenwerkingspartners.

ESF+ in relatie tot een socialer Europa

Het kabinet deelt de mening van de Commissie dat het belangrijk blijft om te investeren in kwetsbare groepen, zoals mensen met een lage opleiding, een arbeidsbeperking of een asielstatus zodat ook zij mee kunnen (blijven) doen op de arbeidsmarkt. De Commissie stelt daartoe voor via integraal beleid en in samenwerking met diverse partijen individuele ondersteuning te verlenen, bijvoorbeeld middels trajectbegeleiding, praktijkleren en het vergroten van competenties. Dit sluit aan bij de decentralisaties van het sociaal domein alsmede de wijze waarop ESF momenteel wordt uitgevoerd. Het kabinet kan zich dan ook vinden in de visie van de Commissie om ook met het toekomstige programma voor ESF te investeren in het bevorderen van het menselijk kapitaal van kwetsbare groepen.

¹⁹ COM(2018) 321)

²⁰ Een nadere beschrijving van deze prioriteiten is te vinden in bijlage D van het landenrapportage Nederland 2019.

²¹ Deze doelstelling valt niet direct onder één van de cohesiefondsen. In hoofdstuk 5 wordt nader beschreven hoe deze doelstelling wordt meegenomen bij de inzet van de structuurfondsen.

4. Voortgang Europa 2020-strategie

Op 17 juni 2010 heeft de Europese Raad de Europa 2020-strategie vastgesteld, de groeistrategie voor de EU voor de periode 2010 - 2020. Er zijn vijf beleidsterreinen aangewezen: werkgelegenheid, onderzoek en innovatie, duurzame energie en klimaat, onderwijs, en sociale inclusie. In 2020 moeten de onderliggende doelstellingen op deze terreinen, zoals opgenomen in de onderstaande tabel worden behaald. De Europese doelstellingen zijn vertaald naar specifieke nationale doelen voor de lidstaten, waarbij rekening is gehouden met nationale uitgangspunten en uitdagingen. Gezamenlijk leidt het behalen van deze nationale doelstellingen tot het bereiken van de Europa-brede doelstellingen.

In Nederland vinden we deze vijf aangewezen beleidsterreinen erg belangrijk. De gestelde doelen sluiten aan bij het denken in termen van brede welvaart, waarbij niet alleen gekeken wordt naar materiële welvaart van de huidige generaties, maar ook naar de kwaliteit van leven in bredere zin en die van latere generaties en van mensen elders in de wereld. In Nederland lopen we hiermee voorop, want het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft in mei 2018 de eerste Monitor Brede Welvaart gepubliceerd. Deze Monitor is uniek in de wereld en brengt de brede welvaart in beeld met behulp van een brede set aan indicatoren. Het CBS toont hoe verschillende welvaartsaspecten ontwikkelen over tijd en hoe Nederland het doet in vergelijking met andere landen.

Tabel 3. Overzicht doelstellingen en realisatie Europa 2020-strategie

EU-hoofddoelen Europa 2020-strategie	Nederlandse nationale doelen	Realisatie in 2017
Werkgelegenheid Verhoging bruto arbeidsparticipatie (20 tot 64 jaar) van 69% naar 75% ²²	80%	81,6%
Onderzoek en ontwikkeling Uitgaven aan onderzoek en ontwikkeling van 1,9% naar 3% van het bbp	2,5%	1,99%
Duurzame energie en klimaat* 20% minder CO ₂ -uitstoot <i>niet-ETS-sectoren</i> <i>ETS-sectoren</i> 20% duurzame energie 20% energiebesparing	-16% <i>n.v.t.</i> 14% 1,5% per jaar ²³	-16,5% <i>n.v.t.</i> 6,0% 1,5% per jaar (gem. 2005-2016)
Onderwijs Een verlaging van het percentage vroegtijdig schoolverlaters Een verhoging van het percentage van 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding	< 8% > 40%	7,1% 45%
Sociale inclusie Minimaal 20 miljoen minder mensen met risico op armoede en sociale uitsluiting	100 duizend minder personen in een huishouden met een lage werkintensiteit dan in 2008	97 duizend minder dan in 2008

*Betreft realisatie in 2016. Recentere cijfers zijn vooralsnog niet beschikbaar.

Een uitgebreide toelichting per hoofddoel wordt in paragrafen 4.1 tot en met 4.5 gegeven.

Landenrapportage Nederland 2019

In de landenrapportage constateert de Commissie ten aanzien van de Nederlandse doelen in het kader van de Europa 2020-strategie op hoofdlijnen het volgende:

²² De werkgelegenheidsdoelstelling op Europees niveau is gedefinieerd in termen van netto arbeidsparticipatie (75% in 2020), de nationale doelstelling is gedefinieerd in termen van bruto arbeidsparticipatie (80% in 2020).

²³ Conform de Energie-efficiëntie Richtlijn 2012/12/EU.

- De arbeidsparticipatie van 20- tot 64-jarigen is toegenomen tot 81,6% in 2018, ruim boven het gestelde nationale doel.
- De Europese Commissie concludeert dat O&O-intensiteit voor 2017 1,99% bedraagt. De O&O-intensiteit zou fors moeten stijgen om in 2020 de 2,5%-doelstelling te behalen.
- Nederland realiseert naar verwachting het nationale doel voor CO2-reductie voor de niet-ETS sectoren ruimschoots en ligt op koers voor de energie-efficiëntie doelstelling. De doelstelling voor hernieuwbare energie blijft een belangrijke uitdaging, hoewel de nationale doelstelling voor 2023 naar verwachting ruimschoots behaald zal worden.
- Het streefcijfer van ten minste 40% 30 tot 34-jarigen met een tertiaire opleiding is ruimschoots gehaald, evenals de nationale doelstelling dat maximaal 8% van de 18- tot 25-jarigen het onderwijs voortijdig, dat wil zeggen zonder startkwalificatie, heeft verlaten.
- Het aantal personen in een huishouden met een zeer geringe werkintensiteit is in 2017 met 97.000 mensen afgenomen ten opzichte van 2008. Nederland is daarmee dichtbij de doelstelling van een afname van 100.000 personen in 2020.

Appreciatie

- Het kabinet heeft de ambitie om de arbeidsparticipatie te verhogen en wil dat iedereen naar vermogen participeert. In 2017 lag de bruto arbeidsparticipatie op 86%, ruim boven het EU-gemiddelde. Daarmee is de nationale doelstelling inmiddels bereikt.
- Het is de blijvende inzet van het kabinet, zowel voor Horizon 2020 en diens opvolger Horizon Europe, om de 2,5%-doelstelling te behalen. Het kabinet verwacht dat de maatregelen in paragraaf 3.1.2, waaronder de extra investeringen in onderzoeksinfrastructuur en toegepast onderzoek, niet alleen leiden tot meer publieke O&O-uitgaven, maar ook meer private O&O-uitgaven uitlokken. Tevens probeert het kabinet met extra publieke middelen de wetenschappelijke excellentie verder versterken en tegelijkertijd de hefboom op private O&O-investeringen vergroten. In historisch perspectief liggen de publieke investeringen voor O&I in 2017 op een hoog niveau, op €6,8 mld (€8,3 mld inclusief Innovatiebox, zie tabel 2).
- Uit de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017 blijkt dat er nog extra inspanningen nodig zijn om de gestelde doelen voor hernieuwbare energie tijdig te bereiken. De inspanningen van vorig jaar hebben het doel dichterbij gebracht. Samen met de andere partijen van het Energieakkoord is er een verdere intensivering van beleid ingezet. Voor een uitgebreidere toelichting zie paragraaf 4.3.
- De Commissie benoemt in het landenrapport de goede resultaten van het Nederlandse onderwijs evenals de inspanningen van het kabinet om de kwaliteit van het onderwijs nog verder te verbeteren. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de investeringen in menselijk kapitaal, aanmoediging van talent, en de inzet ten aanzien van mobiliteit, opleidingsplaatsen en vroegtijdige schoolverlaters.
- Nederland heeft zich ten doel gesteld het aantal personen (0 t/m 64 jaar) in een huishouden met een lage werkintensiteit ("jobless huishoudens") te verminderen met 100.000 personen in 2020 (startpunt 2008). Na de crisisjaren, waarin een stijging zichtbaar was, is er sinds 2015 een daling ingezet. Dit komt overeen met de dalende trend van het risico op armoede in Nederland sinds 2013. De verwachting is dat het risico op armoede vanaf 2018 verder zal dalen. Tot slot wordt er momenteel een interdepartementaal beleidsonderzoek uitgevoerd, waarbij gekeken wordt naar de oorzaken van het vele deeltijdwerken, en de belemmeringen die er zijn om meer (of minder) te gaan werken, vooral bij vrouwen.

4.1. Werkgelegenheid

4.1.1. Nationale doelen

Nederland heeft de ambitie om de arbeidsparticipatie te verhogen en wil dat iedereen naar vermogen participeert. Het kabinet heeft zich, in het kader van de werkgelegenheidsdoelstelling onder de Europa 2020-strategie,²⁴ gericht op een verhoging van de bruto arbeidsparticipatie van 20- tot en met 64-jarigen tot 80% in 2020. Dit doel is inmiddels bereikt, met een bruto arbeidsparticipatie van 81,6% in 2017.

4.1.2. Nieuw beleid gericht op het bereiken van de doelen

De huidige krapte op de arbeidsmarkt biedt kansen aan mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.²⁵ Onderdeel van het Actieplan Perspectief op Werk is het verbeteren van de match tussen werkgevers en werkzoekenden die daarbij publieke ondersteuning nodig hebben. Werkgevers willen bediend worden vanuit één regionaal werkgeversloket, met een geharmoniseerd regionaal pakket van instrumenten en voorzieningen en met een inzichtelijk bestand van alle werkzoekenden. Om dit voor elkaar te krijgen, zal het kabinet met bestuurlijke afspraken en financiële ondersteuning richting geven aan de samenwerking tussen UWV, gemeenten en andere partijen in de arbeidsmarktregio's. Het kabinet stelt hiervoor tweemaal €35 mln beschikbaar in 2019 en 2020.

Met het programma Matchen op Werk ondersteunt het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid tevens samen met de andere partijen in de arbeidsregio's het versterken van de gecoördineerde werkgeversdienstverlening. Daarnaast stelt het kabinet vanaf 2019 €70 mln beschikbaar voor persoonlijke dienstverlening door UWV aan werkzoekenden met een WW-, WIA- of Wajong-uitkering. Dit geeft UWV de mogelijkheid om de dienstverlening op maat verder uit te breiden en de matching op de arbeidsmarkt te versterken. De persoonlijke dienstverlening is belangrijk om mensen te helpen op weg naar werk.

De werkloosheid onder Nederlanders met een migratieachtergrond is nog steeds relatief hoog. Het kabinet staat voor gelijke rechten, gelijke plichten, gelijke kansen, in gelijke gevallen voor alle Nederlanders. Daarom pakt het kabinet discriminatie op de arbeidsmarkt aan en werkt het met het programma Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA) aan verbetering van de arbeidsmarktpositie van Nederlanders met een migratieachtergrond.

Door middel van een leven lang ontwikkelen kan iedereen mee blijven doen op de snel veranderende arbeidsmarkt. Op de arbeidsmarkt doen zich flinke verschuivingen voor in gevraagde kennis en vaardigheden. Het is ook hier van belang om vooruit te kijken. Het kabinet wil daarom dat mensen zich niet pas (bij)scholen bij werkloosheid of dreigend baanverlies, maar leren en ontwikkelen zien als vanzelfsprekende onderdelen van hun werk en hun leven. Het kabinet wil een doorbraak realiseren op het gebied van een leven lang ontwikkelen en een positieve en sterke leercultuur tot stand brengen. De kern van de voorgestelde aanpak is het stimuleren van de eigen regie van mensen op hun loopbaan en hun leven, zodat ze zich kunnen blijven ontwikkelen en hun eigen keuzes kunnen maken. In de Kamerbrief Leven Lang Ontwikkelen²⁶ zijn vijf hoofdlijnen geschetst die het kabinet met verschillende stakeholders uitwerkt.

Het kabinet streeft ernaar dat beide ouders hun werk en opvoeding van kinderen goed kunnen combineren. Modernisering op het gebied van arbeid en zorg is hard nodig, ook als we Nederland in een internationaal perspectief bekijken. Door de Wet Invoering Extra Geboorteverlof (WIEG) heeft de partner van de moeder in het eerste half jaar na de geboorte recht gekregen op zes weken

²⁴ De werkgelegenheidsdoelstelling op Europees niveau is gedefinieerd in termen van netto arbeidsparticipatie, de nationale doelstelling is gedefinieerd in termen van bruto arbeidsparticipatie.

²⁵ Voor een uitgebreide analyse van de krapte op de arbeidsmarkt, zie Kamerstuk 29 544, nr. 833

²⁶ Kamerstuk 30 012, nr. 92

geboorteverlof. Ook verlengt het kabinet het adoptie- en pleegzorgverlof voor ouders van vier naar zes weken.

Het kabinet zal vanaf 2019 meer gendersensitief beleid stimuleren. In tegenstelling tot het verleden waarbij kleine projecten in gemeenten werden gefinancierd, zal in het regulier beleid meer aandacht komen voor de economische zelfstandigheid van vrouwen. Tevens wordt het project EVA (Educatie voor Vrouwen met Ambitie) door het ministerie van OCW gefinancierd. Dit project is gericht op empowerment en het verbeteren van de basisvaardigheden van (laagopgeleide) vrouwen van 18-55 jaar, zodat zij gemakkelijker aan de slag kunnen met een baan, vrijwilligerswerk of een opleiding met het oog op meer economische zelfstandigheid. Deze maatregelen kunnen bijdragen aan een hogere participatie van vrouwen op de arbeidsmarkt.

Het kabinet verbetert tevens de betaalbaarheid, toegankelijkheid en kwaliteit van kinderopvang. Het kabinet verhoogt de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget, om ouders aanvullend te ondersteunen. Het kindgebonden budget voor paren met middeninkomens gaat vanaf 2020 omhoog met bijna €500 mln. Daarnaast verhoogt het kabinet het budget voor de kinderopvangtoeslag met €248 mln per jaar. Ouders die blijven werken of meer gaan werken, zullen zo ook meer geld overhouden. Het budget voor de kinderbijslag gaat vanaf 2019 met structureel €250 mln omhoog.

Tabel 4. Beschrijving van de belangrijkste (EU 2020-)maatregelen

Voortgang realisatie nationale doelstelling werkgelegenheid	Stand van zaken van maatregelen gericht op de doelstellingen	Voorspelde impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
<p>Nationale 2020-doelstelling: 80% bruto arbeidsparticipatie 20-64 jr.</p> <p>Realisatie 2017: 81,6</p>	<p>Belangrijkste maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Werk wordt meer lonend gemaakt door aanpassing van de inkomstenbelasting. • Het kabinet verhoogt de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget, om ouders aanvullend te ondersteunen. • Het kabinet versterkt de dienstverlening aan werkzoekenden en werkgevers om meer mensen aan het werk te helpen, o.a. via het Actieplan Perspectief op werk en via aanvullend budget voor persoonlijke dienstverlening door het UWV. • Het kabinet pakt discriminatie op de arbeidsmarkt aan en werkt met het programma <i>Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA)</i> aan verbetering van de arbeidsmarktpositie van Nederlanders met een migratieachtergrond. 	<p>Het stimuleren van zowel het aanbod als de vraag naar arbeid door een combinatie aan maatregelen heeft naar verwachting een positief effect op de werkgelegenheid.</p>

4.2. Onderzoek en innovatie

Veel lidstaten hebben het doel om in 2020 3% van het bbp in O&O te investeren. De Nederlandse doelstelling is 2,5%, omdat hierbij rekening wordt gehouden met de sectorstructuur van de economie. Vergeleken met andere EU-lidstaten maken O&O-intensieve sectoren zoals de auto-industrie een kleiner deel uit van de Nederlandse economie, zo geeft ook de Commissie aan in het landenrapport 2018. Omgekeerd geldt natuurlijk dat de huidige sectorstructuur ook beïnvloed wordt door de innovatiekracht van een land en daarmee mede afhankelijk is van de private en de publieke O&O-intensiteit. Hoewel de uitgaven aan O&I zijn toegenomen, zijn de totale O&O-uitgaven als percentage van het bbp licht gedaald naar 1,99% in 2017 (ten opzichte van 2,00% in 2016).

Tabel 5. O&O-uitgaven Nederland als percentage van het bbp²⁷

	O&O-uitgaven in private sector	O&O-uitgaven in publieke sector	Totale O&O-uitgaven
2011	1,06	0,82	1,88
2012	1,08	0,83	1,92
2013	1,07	0,86	1,93
2014	1,11	0,87	1,98
2015	1,11	0,87	1,98
2016	1,16	0,83	2,00
2017	1,17	0,82	1,99

Bron: CBS (Statline)

In het NHP wordt tevens het begrip publieke uitgaven voor Onderzoek en Innovatie (O&I) gehanteerd. Hiermee wordt bedoeld op de totale hoeveelheid middelen die het Rijk begroot voor het laten uitvoeren en stimuleren van onderzoek, ontwikkeling en innovatie bij kennisinstellingen en bedrijven, inclusief het fiscale instrument Wet Bevordering Speur- en Ontwikkelswerk (WBSO). Dit is weergegeven in tabel 2 en figuur 4. De doelstelling van de EU en Nederland heeft betrekking op de *uitgevoerde* O&O, als percentage van het bbp. De Rijksmiddelen voor O&I dragen hieraan in zeer hoge mate bij. Beide gegevens worden derhalve gerapporteerd in dit NHP.

Het onderscheid tussen private en publieke sector bij O&O-uitgaven (tabel 5) heeft betrekking op de *uitvoering* van O&O zoals gemeten door het CBS. Daarbij duidt publieke O&O op onderzoek en ontwikkeling die bij publieke kennisinstellingen heeft plaatsgevonden, ongeacht de financieringsbron. Private O&O is bij bedrijven verricht.

De doelstelling van 2,5% omvat zowel publieke als private uitgaven aan O&O. Er is geen nadere uitsplitsing in het aandeel van publiek en privaat binnen deze doelstelling. In tegenstelling tot de publieke uitgaven die internationaal gezien bovengemiddeld liggen (NL:0,82% van het bbp, EU-gem: 0,66%), blijven de private uitgaven achter op het EU- en het OESO-gemiddelde. De absolute stijging van de O&O-uitgaven in de private sector overtrof in 2017 de groei van het bbp, waardoor de private O&O-intensiteit toenam (van 1,16% van het bbp in 2016 naar 1,17% bbp in 2017).

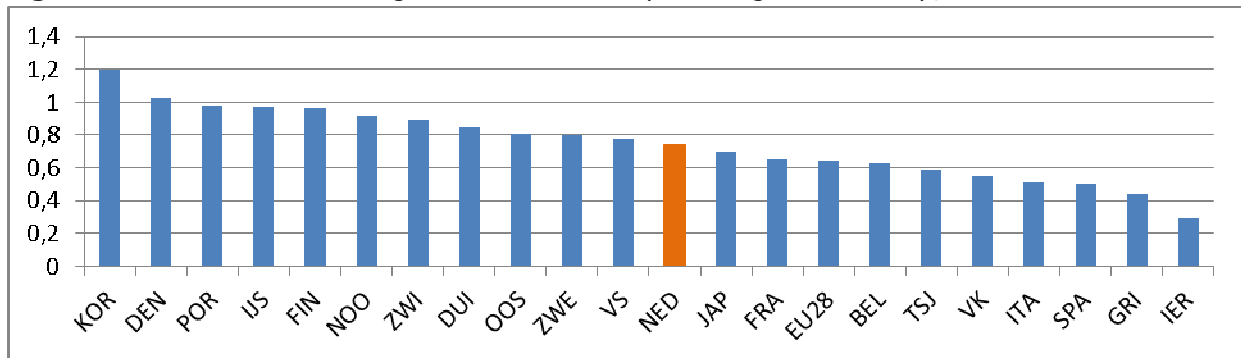
Als het budget voor de WBSO – de belastingprikkel die direct private investeringen in O&I bevordert – zou worden meegerekend, dan zouden de publieke investeringen voor Nederland 0,17%-punt hoger liggen dan in figuur 2 weergegeven. Nederland behoort tot de landen die relatief veel gebruik maken van dergelijke stimulering.²⁸ Deze inzet past bij de constatering dat onderzoek uitwijst dat

²⁷ De cijfers in deze tabel zijn daarnaast niet vergelijkbaar met de cijfers zoals die in voorgaande jaren gepubliceerd zijn in het NHP, als gevolg van bijstellingen van het bbp en wijzigingen in de methodiek bij het onderscheid tussen private en publieke sector.

²⁸ OESO, 2017, '[Measuring Tax Support for O&O and Innovation](#).' De OESO rekent Innovatiebox-achtige instrumenten in dit internationale overzicht overigens niet mee.

belastingprikkelers, mits goed vormgegeven, private investeringen in O&I stimuleren.²⁹ Dergelijke stimulering is voor Nederland van belang gezien de internationale achterstand ten aanzien van private investeringen.

Figuur 2. Directe overheidsbudgetten voor O&O als percentage van het bbp, 2015

Bron: Rathenau Instituut / Eurostat

Voor het stimuleren van O&I acht het kabinet publieke-private samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen en medeoverheden van groot belang, alsmede in het creëren van goede randvoorwaarden (zie ook paragraaf 4.4 Onderwijs).

Het Nederlandse bedrijvenbeleid bestaat naast innovatiebeleid ook uit beleid gericht op ondernemerschap (o.a. met financieringsinstrumenten), industriebeleid (o.a. gericht op het verbeteren van het vestigingsklimaat), menselijk kapitaal (Techniekpact) en regeldruk. Het innovatiebeleid kan onderverdeeld worden naar drie pijlers. De eerste, generieke, pijler van het innovatiebeleid is toegankelijk voor alle bedrijven. Voorbeelden hiervan zijn stimulerende fiscale regelingen voor innovatie (WBSO, innovatiebox), een goede aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt en een goed functionerend stelsel voor intellectueel eigendom.

De tweede pijler richt zich op de beschikbaarheid van risicodragende ondernemingsfinanciering. Hier worden instrumenten toegepast zoals het Innovatiekrediet en de Dutch Venture Initiative.

De derde pijler van het innovatiebeleid bestaat uit het Missiegedreven Innovatiebeleid en is specifiek gericht op een aantal maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën. De kern hiervan is publiek-private samenwerking (PPS) tussen bedrijven, kennisinstellingen en de overheid door gezamenlijk Kennis- en Innovatieagenda's (KIA's) op te stellen. Missies zijn vanaf 2019 richtinggevend voor het opstellen van publiek-private KIA's voor vier maatschappelijke thema's en sleuteltechnologieën. Daarmee zijn niet langer topsectoren, maar maatschappelijke uitdagingen en sleuteltechnologieën het uitgangspunt van die agenda's. De nieuwe KIA's zullen medio 2019 worden opgesteld. De KIA's vormen het uitgangspunt voor het Kennis- en Innovatiecontract (KIC), dat in najaar 2019 zal worden opgesteld. In dat contract wordt de inzet en de verdeling van publieke middelen vastgelegd (in 2019 €1,1 mld per jaar), uit te voeren door de Topconsortia voor Kennis en Innovatie (TKI's). De TKI's ontvangen van EZK via de PPS-toeslag 30% subsidie op de private bijdragen. De toeslag komt vrijwel geheel ten goede aan onderzoek bij publieke kennisinstellingen.

De Voortgangsrapportage van het Bedrijvenbeleid laat zien dat het beleid tot steeds meer resultaten leidt.³⁰ Nederland behield de vierde plaats op de ranglijst van de European Innovation Scoreboard, Hiermee behoort Nederland tot de groep van Innovatieleiders (score van meer dan 20% boven het EU-gemiddelde). De relatieve prestatie t.o.v. de overige EU-landen is verbeterd. Op de ranglijst van de

²⁹ IMF, 2016, 'Acting now, acting together'. In hoofdstuk 2: fiscal policies for innovation and growth'. In het rapport worden de Nederlandse regelingen als best practice genoemd.

³⁰ EZ, 2017, 'Rapportage Bedrijvenbeleid 2017, [Navigeren met wind in de zeilen](#)'

Global Innovation Index staat Nederland op de tweede positie. Nederland behield daarnaast de vierde plaats op de Digital Economy and Society-index (DESI) van de Europese Commissie.³¹ Deze samengestelde index laat zien in welke mate een land inspeelt op economische en maatschappelijke kansen die informatie- en communicatietechnologie (ICT) biedt.

Voortkomend uit de Wetenschapsvisie 2025 heeft het kabinet samen met kennisinstellingen, bedrijven en maatschappelijke organisaties de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) uitgebracht. Het kabinet investeert vanaf 2020 in de Nationale Wetenschapsagenda, olopend tot €130 mln. Via de 25 NWA-routes wordt kennis ontwikkeld voor wetenschappelijke doorbraken en voor maatschappelijke opgaven, zoals klimaat, cybersecurity, circulaire economie, duurzaam voedsel, water, gezondheid, conflictbemiddeling en kansenongelijkheid.

De economie van Nederland versterken lukt beter als er een goed functionerend kennis- en innovatiesysteem is. Kenmerk daarbij is dat vanuit de wetenschap wordt samengewerkt in de publieke kennisketen, dus met instellingen voor toegepast onderzoek, en dat wordt samengewerkt met de eindgebruikers van die kennis waaronder bedrijven. De Nationale Wetenschapsagenda zorgt waar mogelijk voor een sterke verbinding met het topsectorenbeleid inclusief publiek-private samenwerking en de departementale kennisagenda's. Daarnaast zorgen investeringen in sectorplannen (olopend tot €60 mln vanaf 2020 voor bèta- en techniekonderzoek en €10 mln voor sociale wetenschappen en humaniora) voor meer focus en samenwerking die nodig is de topositie van de Nederlandse wetenschap verder te versterken.

Ondanks dat Nederland geen koploper is in de budgetomvang voor publiek uitgevoerde O&I, bereikt het hoge wetenschappelijke prestaties. Dit zien we bijvoorbeeld terug in de positie van Nederlandse universiteiten in de internationale ranking: alle universiteiten staan al jaren in de top 200 van de diverse rankings. In de Wetenschapsbrief "Nieuwsgierig en betrokken – de waarde van wetenschap" (28 januari 2019) zijn de visie, ambities en beleidsprioriteiten voor de komende jaren uiteengezet. De ambities zijn dat: (1) Nederlandse wetenschap mondiale impact heeft; (2) wetenschap verbonden is met de samenleving; en (3) Nederland een haven en broedplaats is voor talent.

Het kabinet versterkt de Nederlandse wetenschap en innovatiepositie middels de invulling van de Wetenschapsbrief "Nieuwsgierig en betrokken – de waarde van wetenschap", de Kamerbrief "Naar een missiegedreven innovatiebeleid met impact". De NWA draagt bij aan de Europese doelstelling om de Europese Onderzoeksruimte (ERA) te realiseren. Zo zal het Kabinet via de Nationale Wetenschapsagenda verder inzetten op vernieuwend en maatschappelijke relevant onderzoek, het versterken van wetenschappelijke gebieden die aandacht vragen, met name bèta en techniek, de vernieuwingsimpuls, het praktijkgericht onderzoek op hogescholen, onderzoeksinfrastructuur en onderzoeksfaciliteiten. Voor het innovatiebeleid wordt in de Kamerbrief "Naar een missiegedreven innovatiebeleid met impact" ingezet op versterking van de maatschappelijke relevantie aandacht voor missies.

Op de korte en middellange termijn zal de Nationale Wetenschapsagenda doorwerken in de profilering van de universiteiten en hogescholen, de programmering van de partners van de kenniscoalitie, de ontwikkelingsrichting van de nationale onderzoeksinstituten en in de investeringen in grote onderzoeksfaciliteiten. Door de Nederlandse wetenschap sterker te profileren met een eigen agenda wordt ook de Nederlandse positie in internationale samenwerkingsverbanden versterkt.

³¹ Europese Commissie, 2017, <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

Tabel 6. Beschrijving van de belangrijkste (EU 2020)-maatregelen

Voortgang realisatie nationale 2020 doelstelling O&O	Stand van zaken van maatregelen gericht op de doelstellingen	Voorspelde impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
Nationale 2020-doelstelling: 2,5% van het bbp Realisatie 2017: 1,99% van het bbp	Belangrijkste maatregelen: <ul style="list-style-type: none"> • Financiering publieke kennisinstellingen • Fiscaal instrumentarium voor O&I (WBSO, Innovatiebox) • Financieringsinstrumentarium • Toekomstfonds • Invest-NL • Matching en cofinanciering in het kader van Horizon 2020 en EFRO • PPS-toeslag (30% vanaf 2018) • MIT-regeling, in samenwerking met de regio's • SBIR • NWA-middelen • Versterken digitale infrastructuur • Vernieuwingsimpuls • Sectorplannen • Versterken praktijk gericht onderzoek • Investeringsinstrumentarium 	<ul style="list-style-type: none"> • Maatregelen zijn hetzij rechtstreeks publieke O&I-uitgaven, dan wel stimulering van private O&I-uitgaven. • Doordat het kabinet de investeringen in O&I vergroot, met een hefboom op private O&I-investeringen kan de Nederlandse O&O-intensiteit (vanaf 2018) blijven groeien. • Meer Nederlandse projecten in Horizon2020 en betere aansluiting op EU-onderzoek en innovatieprioriteiten, meer private inleg in publiek-private samenwerking zorgen voor hogere private O&I-uitgaven, betere beschikbaarheid van risicokapitaal en meer valorisatie van kennis.

4.3. Klimaatverandering en duurzame energievoorziening

4.3.1. Nationale doelen voor de Europa 2020-strategie

Nederland heeft zich met het ondertekenen van het Klimaatakkoord van Parijs verplicht tot een sterke reductie van de CO₂-uitstoot, om opwarming van de aarde tegen te gaan. Nederland kiest voor een realistische, ambitieuze en groene groeistrategie, die het streven naar economische groei en versterking van de concurrentiepositie combineert met het verbeteren van het milieu en gebruik maakt van initiatieven in de samenleving. In 2013 heeft het kabinet met meer dan 40 partijen – waaronder de 36 grootste gemeenten van Nederland - het Energieakkoord voor duurzame groei gesloten onder de overkoepelende coördinatie van de Sociaal- Economische Raad. Vier van de afgesproken ambities dragen bij aan de Europese doelen voor klimaatverandering en duurzame energievoorziening:

- Een besparing van het finale energieverbruik met gemiddeld 1,5% per jaar;
- 100 Petajoule aan extra energiebesparing in het finale energieverbruik per 2020³²;
- een toename van het aandeel van hernieuwbare energie naar 14 % in 2020;
- een verdere stijging van het aandeel hernieuwbare energie naar 16% in 2023.

Om de uitvoering van het Energieakkoord te ondersteunen is een Borgingscommissie ingesteld onder onafhankelijk voorzitterschap. Deze Borgingscommissie bewaakt de voortgang van de uitvoering van het Energieakkoord en adresseert eventuele problemen snel en adequaat.

Ten aanzien van de reductie van broeikasgassen geldt voor Nederland een verplichtend nationaal doel vanuit Europa voor de zogenoemde niet-ETS sectoren van 16% in 2020 ten opzichte van 2005. Dit doel wordt conform de Nationale Energieverkenning ruimschoots gehaald.

Voor de bedrijven die onder het Europese emissiehandelssysteem ETS vallen, geldt louter een overkoepelend Europees doel. Dit Europese doel voor ETS wordt per definitie gerealiseerd via het daarmee samenhangende uitstootplafond. De bijdrage van Nederlandse ETS-bedrijven aan dat doelbereik is nog relatief beperkt. In april 2017 bleek uit cijfers van de Nederlandse Emissieautoriteit (NEa) dat de uitstoot van broeikasgas CO₂ door de Nederlandse industrie in 2016 nagenoeg onveranderd bleef ten opzichte van een jaar eerder.

Uit de Nationale Energieverkenning 2017 (NEV) bleek Nederland op koers ligt om de 1,5% energiebesparing per jaar te realiseren en dat het hernieuwbare energiedoel van 16% in 2023 ruimschoots behaald zal worden. Op de andere twee doelen, de 100 PJ extra energiebesparing en de 14% hernieuwbare energie in 2020 zijn nog extra inspanningen nodig om de gestelde doelen tijdig te bereiken. Samen met de andere partijen bij het Energieakkoord is een intensivering van beleid ingezet. Hieronder volgt een toelichting voor hernieuwbare energie en energie-efficiëntie.

De NEV 2017 laat zien dat het hernieuwbare energiedoel voor 2023 gerealiseerd wordt. Vertraging in de vergunningverleningsprocedures en beperkt maatschappelijk draagvlak zorgen er volgens de NEV 2017 voor dat de realisatie van windenergie op land achterblijft bij het gestelde doel. Om deze problemen te verkleinen is ingezet op omgevingsmanagement en bestaat de mogelijkheid om een gebiedscoördinator aan te stellen. Daar staat een zeer succesvolle uitrol van wind op zee projecten tegenover met een sterk kostenreducerend tendersysteem.

De Stimuleringsregeling Duurzame Energieproductie (SDE+) blijft het belangrijkste instrument om de hernieuwbare energiedoelen te halen. Met de SDE+ stimuleert het ministerie van Economische Zaken en Klimaat de ontwikkeling van een duurzame energievoorziening in Nederland. De SDE+ heeft in 2017 weer een belangrijke bijdrage geleverd aan het behalen van de doelen. In totaal is voor €8 mld

³² Met 100 PJ aan energiebesparing wordt ruimschoots voldaan aan de Europese doelstelling van 1,5%, zoals gesteld in de Energie-efficiëntie Richtlijn 2012/12/EU.

aan projecten beschikt. Het budget is over twee openstellingsrondes verdeeld. Dit heeft de mogelijkheid tot bijsturing vergroot en zorgt voor meer indieningsmogelijkheden voor projecten, wat de doorlooptijd van projecten ten goede komt.

Verdere intensivering van het beleid is vormgegeven door middel van een regeling voor kleinschalige hernieuwbare warmteopties die vanaf 1 januari 2016 is geopend. Omdat voor deze opties nog geen overheidsinstrumentarium bestond en er wel een belangrijke bijdrage aan de hernieuwbare energiedoelstelling in is te behalen, is hiervoor de Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) in het leven geroepen. Verder worden ook op andere terreinen zoals monomestvergisting, geothermie en hernieuwbare energieproductie bij sportaccommodaties slagen gemaakt om deze elementen een bijdrage te laten leveren aan het bereiken van het hernieuwbare energiedoel. Mede door de inzet op dit aanvullende beleid en de door de partijen in het Energieakkoord herbevestigde ambitie om in 2020 6000 MW wind op land te realiseren, kan de doelstelling om in 2020 een aandeel hernieuwbare energie van 14% te realiseren binnen bereik blijven. Overigens blijkt dat het aandeel hernieuwbare energie na 2020 sterk doorgroeit naar 16,7% in 2023 conform de Europese rekenmethode.

De NEV 2017 maakt duidelijk dat het energiebesparingstempo in Nederland op voldoende hoog niveau ligt in de komende jaren. Bovendien ligt Nederland ruimschoots op koers om de doelstelling uit de Europese richtlijn voor energie-efficiëntie te behalen. De afspraak uit het Energieakkoord om als nationaal doel 100 PJ additionele energiebesparing te realiseren lag – ondanks een duidelijke verbetering ten opzichte van de NEV 2016 - volgens de NEV 2017 nog niet binnen bereik.. Er worden extra inspanningen gepleegd in het kader van de Wet Milieubeheer.

Vanwege de onderhandelingen van het Klimaatakkoord is er in 2018 geen NEV verschenen. In plaats daarvan heeft in januari 2019 een beperkte doorrekening plaatsgevonden gericht op de twee doelen die volgens de NEV 2017 niet binnen bereik waren, namelijk de 100 PJ energiebesparing en de 14% hernieuwbare energie in 2020. Hieruit blijkt dat er met betrekking tot de 100 PJ er weer een stap is gezet, hoewel dit nog onvoldoende is. Met betrekking tot hernieuwbare energie is in absolute getallen het vermogen toegenomen. Echter door een sterke economische groei is ook het energieverbruik toegenomen en is het verwachte aandeel hernieuwbare energie in 2020 hierdoor gedaald. Het is nu aan de Energieakkoord-partijen – waaronder de rijksoverheid – om naar aanleiding van deze prognoses te bezien hoe alle overeengekomen doelstellingen kunnen worden bereikt.

Nationale ambities voor de periode na 2020

In het regeerakkoord van kabinet Rutte-III is beleid aangekondigd voor de verdere klimaat- en energietransitie richting 2030 en 2050. Het kabinet streeft naar een reductie van broeikasgassen van 49% in 2030 ten opzichte van 1990 en gaat met deze ambitie verder dan het Europese doel in 2030 van 40%. Daarbij zet het kabinet bij voorrang in op een enkel doel voor broeikasgasreductie. De bijdragen daaraan ten aanzien van hernieuwbare energie en energiebesparing zijn onverminderd van belang maar aparte doelen op deze terreinen worden niet langer overwogen. Hiermee beoogt het kabinet de reductie van broeikasgassen tegen de laagste kosten te realiseren door in te zetten op de meest kosteneffectieve opties voor broeikasgasreductie.

Dit nieuwe beleid zal in een nog te sluiten Klimaatakkoord worden geformuleerd waarbij ook aandacht is voor de benodigde bijdrage van de ETS-sector aan de klimaat- en energietransitie. Daarnaast is een voorstel voor een Klimaatwet de tweede Kamer gepasseerd en ligt deze nu voor in de Eerste Kamer. In het voorstel worden de doelen voor 2030 en 2050 wettelijk verankeren.

Tabel 7. Beschrijving van de belangrijkste (EU 2020)-maatregelen

Voortgang realisatie nationale 2020 doelstellingen klimaat en energie	Stand van zaken van maatregelen gericht op de doelstellingen	Voorspelde impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
<p>Nationale 2020-doelstelling: 16% broeikasgasreductie in de niet-ETS sector Realisatie 2015: 16,5% broeikasgasreductie in de niet-ETS sector</p>	<p>Belangrijkste maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zuiniger wagenpark • Energiebesparing in gebouwde omgeving • Meer gebruik hernieuwbare energie in de glastuinbouw 	<p>Het vastgestelde en voorgenomen beleid draagt eraan bij dat naar verwachting de emissies in de niet-ETS-sectoren tussen 2013 en 2020 verder dalen met 23% in 2020 t.o.v. 2005.</p>
<p>Nationale 2020-doelstelling: 14% hernieuwbare energieopwekking Realisatie 2016: 6,0% hernieuwbare energieopwekking</p>	<p>Belangrijkste maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Jaarlijkse openstelling SDE+-regeling • Stimulering kleine warmteopties door middel van ISDE-regeling • Uitrol wind op zee, tendersysteem • Verlaagde tarief lokale energieopwekking • Afspraken provincies voor realisatie 6000 MW wind op land 	<p>In 2016 is de groei nog gematigd, maar onder invloed van onder andere de exploitatiesubsidies van de SDE en de SDE+-regeling, regulering van hernieuwbare energie in vervoer en energieprestatienormen voor gebouwen zal dit aandeel vanaf 2017 sterker groeien en volgt in korte tijd een forse inhaalslag. De kostenreductie t.a.v. wind op zee zoals afgesproken in het Energieakkoord is reeds gerealiseerd. De ontwikkelingen op dat vlak gaan snel.</p>
<p>Nationale 2020-doelstelling: 1,5% energie-efficiency per jaar Realisatie 2016: 1,5% energie-efficiency gemiddeld per jaar (2005-2016)</p>	<p>Belangrijkste maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering van maatregelen uit het Energieakkoord, onder andere de stimuleringsregeling energieprestatie huursector en koopsector. • Europese emissie-eisen en nationale stimulering van zuinige auto's hebben een positief effect op de transport sector verkeer en vervoer • Voorgenomen beleid in de dienstensector, industrie en agrosector leidt tot een toename van de energiebesparing. 	<p>Uit de NEV 2017 blijkt dat het energiebesparingstempo mede door maatregelen uit het Energieakkoord fors toeneemt tot 1,7% per jaar. Conform de NEV 2017 bedraagt de energiebesparing door maatregelen uit het Energieakkoord 75 PJ (bandbreedte 41 – 102 PJ) de doorrekening van 2019 komt uit op 81 PJ (bandbreedte 52-108). De inschatting is dat het effect van de intensiverende maatregelen voor energiebesparing ertoe kan leiden dat het doel van 100 PJ extra besparing in 2020 binnen bereik kan komen. Een deel van de maatregelen voor intensivering moet nog wel nader worden uitgewerkt. De Europese energie-efficiency doelstelling wordt, ook zonder intensivering, naar verwachting ruimschoots gehaald als rekening wordt gehouden met zowel bestaande als voorgenomen beleid (doel 482 PJ, raming NEV 2017 voor 2020 721 PJ).</p>

4.4. Onderwijs

4.4.1. Nationale doelen voor de Europa 2020-strategie

Nederland wil op het gebied van onderwijs tot de top vijf van de wereld behoren. Het percentage hoger opgeleiden ligt in Nederland redelijk stabiel boven de Europese doelstelling van ten minste 40%. In 2017 was het percentage hoger opgeleiden van de groep 30-35 jarigen 48%. Ook met het aantal voortijdig schoolverlaters voldoet Nederland reeds aan de Europese doelstelling van maximaal 10%. Nederland had zichzelf een steviger ambitie opgelegd om het aantal voortijdig schoolverlaters in 2020 terug te brengen tot 8%. Nederland heeft deze ambitie inmiddels gehaald: In 2017 beschikte 7,1% van de jongeren tussen de 18 en 24 jaar niet over een startkwalificatie.

4.4.2. Nieuw beleid gericht op het bereiken van de doelen

Hoger onderwijs

In Nederland ligt de focus de laatste jaren sterker op de kwaliteitsverbetering en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs dan op het verhogen van het percentage hoger opgeleiden – dat immers al 48 procent bedraagt. In april 2018 heeft de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) met de Vereniging Hogescholen, de VSNU en de studentenorganisaties ISO en LSVb het akkoord 'Investeren in Onderwijskwaliteit, Kwaliteitsafspraken 2019-2024' gesloten.³³ In dit akkoord is een systeem van kwaliteitsafspraken vastgelegd voor de periode 2019-2024. Daarbij is nadrukkelijk geleerd van de ervaringen met de prestatieafspraken die voor de periode 2012-2017 met de individuele hogescholen en universiteiten werden gemaakt. Via de kwaliteitsafspraken worden de middelen die sinds 2018 vrijkomen door de invoering van het studievoorschot geïnvesteerd in kwaliteitsverbetering van het hoger onderwijs. Een belangrijk uitgangspunt van de kwaliteitsafspraken is dat op instellingen zelf, in het gesprek tussen bestuurders, docenten, studenten en andere relevante betrokkenen, het beste kan worden bepaald waar extra investeringen het hardst nodig zijn. Instellingen bepalen zelf hun inzet op zes landelijke thema's: onderwijsintensiteit, studentbegeleiding, studiesucces, onderwijsdifferentiatie, onderwijsfaciliteiten en docentkwaliteit.

OCW werkt momenteel aan de vormgeving van een nieuwe Strategische Agenda Hoger Onderwijs en Onderzoek die eind 2019 gepubliceerd wordt. In dat kader zullen de beleidsvoornemens op het gebied van kwaliteit en toegankelijkheid, vanuit zowel nationaal als internationaal perspectief, opnieuw worden bekeken.

Voortijdig schoolverlaten

Om meer jongeren een beter toekomstperspectief te bieden gaat het ministerie van OCW de komende jaren door met de succesvolle elementen van "Aanval op Schooluitval". Wel volgen er een aantal aanpassingen. Zo wordt er meer verantwoordelijkheid gelegd bij de regionale partijen. Er wordt bijzondere aandacht gevraagd voor jongeren in een kwetsbare positie. Het betrekken van meer partijen in de regionale samenwerking wordt gestimuleerd, waaronder partijen uit het arbeidsmarktdomein en het zorgdomein. Om de vervolgaanpak te ondersteunen, biedt het ministerie van OCW passende financiering. In totaal is er jaarlijks circa €140 mln beschikbaar voor het voortijdig schoolverlaten beleid, zowel voor de regionale inzet als de aanpak op scholen. Scholen en gemeenten bepalen samen hoe zij het regionale budget willen inzetten. In 2016 zijn alle 39 RMC-regio's gestart met nieuwe vierjarige plannen die maatregelen bevatten om de schooluitval tegen te gaan en de juiste begeleiding te bieden aan jongeren in een kwetsbare positie.

³³ Kamerstukken II 2017/18, 31288, nr. 621.

Tabel 8. Beschrijving van de belangrijkste (EU 2020)-maatregelen

Voortgang realisatie nationale doelstellingen onderwijs	Stand van zaken van maatregelen gericht op de doelstellingen	Voorspelde impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
Nationale EU-2020doelstelling: >40% 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding Realisatie 2016: 45% 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding	Belangrijkste maatregelen: Uitvoering van de Strategische Agenda voor Hoger onderwijs en Onderzoek	Het aandeel 30-34-jarigen met een tertiaire opleiding blijft stabiel boven de 40%
Nationale EU-2020 doelstelling: <8% vroegtijdig schoolverlaters Realisatie 2017: 7,1% voortijdig schoolverlaters	Belangrijkste maatregelen: Uitvoeren van de vervolgaanpak voortijdig schoolverlaten.	Het aantal voortijdig schoolverlaters zal in 2020 maximaal 8% bedragen.

4.5. Armoede en bestrijding sociale uitsluiting

Nederland heeft zich ten doel gesteld het aantal personen (0 t/m 64 jaar) in een huishouden met een lage werkintensiteit ("jobless huishoudens") te verminderen met 100 duizend personen in 2020 (startpunt 2008). De leeftijd in de nationale definitie gaat uit van 0-64 jaar. Op Europees niveau gaat deze uit van 0-59 jaar.³⁴ Op basis van de Nederlandse indicator die wordt gebruikt bij de EU 2020-armoededoelstelling blijkt dat het percentage van personen in een huishouden met een lage werkintensiteit in 2017 is afgenomen ten opzichte van 2016. Er is een daling waarneembaar van 0,3%-punt.³⁵ In aantallen komt dit neer op een daling van 46.000 personen (zie tabel 9). Ten opzichte van 2008 is er sprake van een daling van 97.000 personen.

Na een toename van het aantal personen in huishoudens met een lage werkintensiteit tijdens de crisisjaren, is er sinds 2014 sprake van een afname. Dit komt niet overeen met de stijgende trend van het risico op armoede in Nederland sinds 2014 (CBS, Statline). In de periode 2014-2017 is een stijging zichtbaar van het aantal personen dat langdurig een risico op armoede heeft (meer dan vier jaar achter elkaar) van 2,3% naar 2,6%.³⁶

Binnen de huishoudens met een lage werkintensiteit zijn alleenstaanden en eenoudergezinnen met uitsluitend minderjarige kinderen oververtegenwoordigd (resp. 31,4% en 34,7%). Vrouwen zijn nog steeds oververtegenwoordigd in een huishouden met een lage werkintensiteit.

Tabel 9. Personen in een huishouden met een lage werkintensiteit

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Personen in een huishouden met een lage werkintensiteit in NL (0-64 jaar), x 1000	1.613	1.641	1.595	1.678	1.635	1.624	1.680	1.653	1.562	1.516

Bron: CBS maatwerkcijfers

Het aandeel personen met een risico op armoede en uitsluiting is in de Europese Unie tussen 2016 en 2017 afgenomen van 23,5% naar 22,4%. Dit blijkt uit de 'At Risk of Poverty and Social Exclusion' (AROPE-)indicator. In Nederland nam het aandeel personen met een risico op armoede en sociale uitsluiting echter iets toe van 16,7% naar 17,0%. Het risico op armoede en sociale uitsluiting ligt hiermee in Nederland nog altijd aanzienlijk lager dan het EU-gemiddelde. In 2017 is alleen in Tsjechië, Slowakije en Finland de kans op armoede en sociale uitsluiting kleiner.

Tabel 10. Personen met een risico op armoede of sociale inclusie

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Europese Unie 28*	23,7%	23,3%	23,8%	24,3%	24,8%	24,6%	24,4%	23,8%	23,5%	22,4%
Nederland	14,9%	15,1%	15,1%	15,7%	15,0%	15,9%	16,5%	16,4%	16,7%	17,0%

*EU27 voor 2008 en 2009, Bron: Eurostat

4.5.2. Nieuw beleid gericht op het bereiken van de doelen

Het kabinet zet in lijn met het regeerakkoord stevig in op de aanpak van schulden. Met verschillende departementen, gemeenten, overheidsorganisaties en private partijen wordt gezamenlijk met de brede schuldenaanpak ingezet op het terugdringen van het aantal mensen met problematische schulden en een effectievere hulpverlening aan schuldenaren. In de brede schuldenaanpak zijn naast de maatregelen op het terrein van schulden uit het regeerakkoord ook (bestaande) maatregelen van de

³⁴ Volgens de gegevens van Eurostat, waardoor bijvoorbeeld ook studenten zijn meegeteld.

³⁵ Omdat de nationale EU2020-doelstelling betrekking heeft op de leeftijdsgroep t/m 64 jaar, is er geen op deze doelstelling gerichte data beschikbaar over de groep 65+, ondanks dat de pensioenleeftijd is verhoogd.

³⁶ <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/83843NED/table?ts=1547812711416>

verschillende departementen en initiatieven uit het veld opgenomen. In het voorjaar ontvangt de Kamer een voortgangsbrief over de brede schuldenaanpak.

Het kabinet is voorstander van een integrale aanpak van armoede. Dit betekent dat iedere situatie vanuit een breed perspectief wordt bekeken: van een gebrek aan inkomen tot sociale uitsluiting. Het betekent ook dat wordt gekeken naar de rol en impact van verschillende domeinen op armoede, zoals werk, zorg, huisvesting en onderwijs. Het armoedebeleid is decentraal georganiseerd. Hierdoor kan het dichtbij de burger worden vormgegeven en kan er maatwerk worden geboden. Het interdepartementale en interbestuurlijke programma sociaal domein wil deze integraliteit van lokaal beleid in het sociaal domein versterken. Dit programma richt zich daarbij op het opsporen en wegnemen van barrières die concrete oplossingen voor complexe situaties van burgers in de weg staan.

Bij de aanpak van armoede heeft het kabinet bijzondere aandacht voor de positie van kinderen. Elk kind in Nederland moet mee kunnen doen, omdat dit zijn of haar kansen in het verdere leven aanzienlijk vergroot. Om dit te bereiken is in 2017 €100 mln structureel beschikbaar gesteld aan gemeenten en aan een aantal maatschappelijke organisaties voor kinderen in armoede met daarbij de afspraak dat het geld in natura bij kinderen terecht komt.³⁷ Hiervan gaat €85 mln naar gemeenten. Over de inzet van deze middelen zijn bestuurlijke afspraken gemaakt met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Deze zijn in 2018 geëvalueerd. Gemeenten hebben in 2017 positieve stappen gezet om de ambities uit de bestuurlijke afspraken te realiseren. Zo bieden 9 van de 10 gemeenten nu voorzieningen in natura aan, zijn de extra middelen uit de €85 mln voor het merendeel besteed aan beleid op het terrein van kinderen in armoede en zijn er meer kinderen in armoede bereikt dan in het jaar ervoor. De ambities van de bestuurlijke afspraken met de VNG zijn nog niet bij alle gemeenten gerealiseerd. Verbetering is met name nodig in het bereik van de doelgroep en het verkrijgen van inzicht in de besteding van de middelen.

Vier maatschappelijke organisaties die zich inzetten voor het laten meedoen van kinderen in armoede ontvangen €10 mln Als voorwaarde is gesteld dat de inzet additioneel is aan hun reguliere activiteiten en dat de partijen onderling en met gemeenten samenwerken. In 2017 hebben de organisaties met de extra middelen meer kinderen weten te bereiken en hebben ze de samenwerking op zowel landelijk als lokaal niveau verstevigd. In 2019 is er €4 mln additioneel vrijgemaakt om een extra impuls te geven aan het samenwerkingsverband.

Naast de inzet op het maatschappelijk mee laten doen van kinderen in armoede zet het kabinet in op het aanpakken van de (structurele) oorzaken van deze armoede. De inzet van het kabinet is om armoede te voorkomen door meer mensen aan het werk te helpen, werk meer te laten lonen, het verbeteren van de inkomenspositie van gezinnen met kinderen en door de brede schuldenaanpak. In het regeerakkoord is daarom €80 mln extra beschikbaar gesteld voor armoede en schulden, waarvan €72 mln voor gemeenten, onder andere voor het versterken van de lokale regiefunctie van het armoedebeleid.

In maart 2017 gaf de SER in haar advies 'Opgroeien zonder armoede' de aanbeveling voor een ambitieuze concrete kwantitatieve reductiedoelstelling voor het aantal arme kinderen. In reactie hierop hebben het CPB, SCP en CBS een gezamenlijke verkenning uitgevoerd om te bezien of het mogelijk is eenduidige armoede indicatoren op te leveren die mogelijk te gebruiken zijn voor een reductiedoelstelling. De notitie van de onderzoeksbureaus is op 20 november gepubliceerd. Het kabinet is over de uitkomsten van deze verkenning en de invulling van een mogelijke doelstelling in gesprek met de VNG.

³⁷ Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 24 515 , nr. 378.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2016-2017, 24 515 , nr. 380.

Het kabinet zet zich via verschillende wegen in op het terugdringen van armoede binnen gezinnen. Zo verhoogt dit kabinet de algemene heffingskorting, de arbeidskorting en verlaagt het kabinet de belastingtarieven. Verder verhoogt dit kabinet de zorgtoeslag voor paren, de kinderbijslag en de kinderopvangtoeslag. De afbouwpaden van het kindgebonden budget en de huurtoeslag worden aangepast zodat de marginale druk verlicht wordt.

Hierdoor neemt ten eerste het besteedbaar inkomen van de ouders met een laag inkomen toe; werken en meer uren werken wordt hiermee lonender. Het kabinet hecht hier veel waarde aan, omdat werk de beste weg uit de armoede is. De verhoging van de algemene heffingskorting heeft echter ook tot gevolg dat huishoudens met een bijstandsuitkering een hogere uitkering ontvangen door middel van de netto-netto koppeling. En waar werkende gezinnen met kinderen profiteren van een hogere kinderopvangtoeslag, profiteren alle gezinnen van een hogere kinderbijslag.

Daarnaast zet het kabinet in op het wegnemen van drempels voor mensen om werk te aanvaarden en de overgangen tussen dagbesteding, beschut werk, banenafpraak en een reguliere baan te versoepelen. Mensen ervaren nu angst dat ze niet meer op hun uitkering kunnen terugvallen en hebben onvoldoende inzicht in wat werken voor hun portemonnee betekent.

Tabel 11. Beschrijving van de belangrijkste (EU 2020)-maatregelen

Voortgang realisatie nationale doelstelling armoede en bestrijding sociale uitsluiting	Stand van zaken van maatregelen gericht op de doelstellingen	Voorspelde impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
<p>Nationale EU-doelstelling: 100 duizend minder personen in "jobless huishoudens" dan in 2008 Realisatie 2017: 98 duizend minder personen in "jobless huishoudens" dan in 2008.</p>	<p>Belangrijkste maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Structureel €100 mln extra voor kinderen in armoede (vanaf 2017); • Tijdelijke extra middelen voor het bestrijden van armoede en schulden, specifiek onder kinderen (in totaal €80 mln voor de periode 2018-2020) • Een impuls van €4 mln voor de vier samenwerkende armoedepartijen • Verhoging toeslagen (kindgebonden budget,) kinderopvangtoeslag) • Financiële prikkels voor werkgevers om mensen in dienst te nemen. • Bieden van betere bescherming tegen schijnconstructies zzp'ers • Intensievere begeleiding voor specifieke groepen werklozen • Experimenteren binnen de Participatiewet mogelijk maken. • Citydeals – oplossingen t.b.v. integraal maatwerk binnen sociaal domein. • Afspraken met gemeenten om armoedeval te verkleinen. • Brede schuldenaanpak 	<ul style="list-style-type: none"> • Werken op minimumloon vanuit een uitkering of een extra dag werk voor de tweede verdiener is meer lonend geworden. Meer alleenstaanden, alleenstaande ouders en tweede verdiemers met jonge kinderen zullen hierdoor gestimuleerd worden te gaan werken. • Meer effectieve, efficiënte en duurzame bestrijding door integrale aanpak van armoede en schulden. • Specifieke investering in kinderen in armoede om sociale uitsluiting en toekomstige achterstand te voorkomen. • Versterking van samenwerking tussen publieke- en private partijen, wat resulteert in een breder en effectiever bereik van doelgroepen. • Meer kennis over effectiviteit van financiële prikkels en arbeids- en re-integratieverplichtingen om uitstroom naar werk vanuit de Participatiewet te realiseren. • Verdergaande vernieuwing in het sociaal domein door integrale alternatieve arrangementen te ontwikkelen op het gebied van o.a. wonen, werk en inkomen, zorg, jeugdhulp en maatschappelijke ondersteuning. Het accent ligt op de meest kwetsbare huishoudens. Het betreft mensen die vaak zijn aangewezen op meerdere vormen van ondersteuning en gebaat zijn

		bij een integrale aanpak.
--	--	---------------------------

5. Europese fondsen en de Europa 2020-strategie

Een effectieve inzet van de Europese structuur- en investeringsfondsen (ESI-fondsen) ondersteunt de realisatie van Nederlandse beleidsdoelen, mede in relatie tot de Europa 2020-strategie.

De vier ESI-fondsen waar Nederland aanspraak op kan maken dragen bij aan de Europese doelen op het gebied van werkgelegenheid, onderzoek en innovatie, duurzame energie en klimaat, en sociale inclusie. Het gaat om het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO), het Europees Sociaal Fonds (ESF), het Europees Landbouwfonds voor Plattelandsontwikkeling (ELFPO) en het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV). In de periode 2014-2020 is voor Nederland voor de zeven nationale en regionale operationele programma's van deze fondsen ruim €1,9 mld aan Europese middelen beschikbaar. Daarnaast zijn er vier grensoverschrijdende programma's (INTERREG), waarvoor circa €0,3 mld beschikbaar is. Naast de Europese middelen worden in de programma's ook nationale, decentrale en private middelen ingezet.

Verhogen van de arbeidsparticipatie

Het ESF draagt onder andere bij aan de EU-2020 doelstelling voor verhoging van de arbeidsparticipatie door enerzijds onbenut arbeidspotentieel in het arbeidsproces op te nemen via actieve re-integratie (actieve inclusie), en anderzijds door voortijdige uitval uit het arbeidsproces te voorkomen en langer doorwerken te stimuleren (duurzame inzetbaarheid). Ondanks de economische groei en de toegenomen krapte op de arbeidsmarkt is gebleken dat bepaalde groepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt - mensen met een arbeidsbeperking, statushouders, langdurig werklozen en kwetsbare jongeren - aan de kant blijven staan en een groter risico lopen op armoede. Door de inzet van het ESF te focussen op de ondersteuning van deze kwetsbare groepen in de 35 arbeidsmarktregio's, kan Nederland bijdragen aan het behalen van de Europa 2020-doelstellingen. Voor actieve inclusie is deze programmaperiode €363 mln aan ESF budget beschikbaar. Een groot deel van dit budget is al gecommitteerd en de doelstellingen met betrekking tot het aantal te bereiken deelnemers is behaald. Voor duurzame inzetbaarheid is een budget van €102 mln beschikbaar. Tot en met 2018 is met ondersteuning vanuit het ESF in 4200 bedrijven en sectoren beleid ontwikkeld voor het duurzaam inzetbaar maken en houden van de medewerkers. Tot slot is geconstateerd dat een mismatch tussen de arbeidsvraag en het arbeidsaanbod een belangrijke oorzaak is van het feit dat mensen langdurig aan de kant blijven staan. Door middel van zogeheten Geïntegreerde Territoriale Investerings (GTI) wordt, met de inzet van zowel ESF als EFRO, gewerkt aan het aanpakken van deze mismatch op de arbeidsmarkt in de vier grote steden in Nederland.

Onderzoek en innovatie

De vier regionale EFRO-programma's zetten in sterke mate in op onderzoek en innovatie. Circa driekwart van het totale EFRO-budget is gericht op innovatie, met name in het midden- en kleinbedrijf. De programma's richten zich op een betere en innovatiegerichte samenwerking tussen bedrijven, kennisinstellingen en overheden, een betere aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt (met name op het gebied van technisch personeel), het stimuleren van toepassingskennis, bijvoorbeeld voor Smart Industry, en verbetering van het vestigingsklimaat in de vier grootste steden van Nederland (via GTI's). Tot en met 2018 is ruim €900 mln gecommitteerd aan EFRO projecten gericht op onderzoek en innovatie. De investeringen in deze projecten stimuleerden tot 2019 al meer dan 1.900 bedrijven om innovatieve ideeën naar de markt te brengen, en meer dan 700 bedrijven tot samenwerking met onderzoeksinstituten.

ELFPO (het Plattelandsontwikkelingsprogramma) investeert daarnaast o.a. in innovatie in plattelandsgebieden, modernisering van agrarische ondernemingen (incl. ondersteuning jonge landbouwers) en landbouwstructuurversterking. EFMZV zet door middel van het stimuleren van innovatie in op rendementsverbetering in, en verduurzaming van, de visserij en aquacultuur en de versterking van de ketensamenwerking in de gehele visketen.

Energie en klimaat

Alle ESI fondsen dragen bij aan de doelstellingen op het gebied van duurzame energie en klimaat. Circa 60% van het beschikbare ELFPO budget richt zich op de thema's klimaatverandering en

bescherming van het milieu. Het gaat hierbij onder meer om subsidieregelingen voor 'niet productieve investeringen' op het gebied van de Programmatische Aanpak Stikstof, biodiversiteit en water. Op 1 januari 2019 hebben alle provincies subsidieregelingen opengesteld en zijn ongeveer 140 projecten gestart met de uitvoering van verbetermaatregelen op het gebied van klimaat, waarmee voor ruim €150 mln aan EU-middelen is gecommiteerd. Bijna 80 projecten doorlopen nog het verleningsproces. Daarnaast valt de uitvoering van het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer onder deze doelstelling. In 2016 is het systeem gewijzigd van individuele naar collectieve agrarische natuur- en landschapsbeheerscontracten. Inmiddels zijn 40 collectieven aan de slag binnen deze maatregel. De collectieven ontvangen gedurende een looptijd van 7 jaar ruim €500 mln subsidie (50% EU en 50% provincies).

Met het EFMZV wordt ingezet op het stimuleren van innovatie binnen de Nederlandse visserijsector t.b.v. klimaatuitdagingen in de visserijsector en een efficiënt gebruik van natuurlijke hulpbronnen. Daarbij wordt onder andere ingezet op vermindering van de emissies in de vangstsector en selectievere vismethoden. Er zijn daarnaast een aantal grote IT-projecten van de overheid gefinancierd t.b.v. digitale registraties, controles en rapportages in de visserij, en er wordt onderzoek gedaan naar de omvang van visbestanden.

De EFRO programma's zetten met betrekking tot de EU-2020 doelstelling voor duurzame energie en klimaat in op het bevorderen van innovatie gericht op CO₂-arme technologieën, het naar de praktijk brengen van 'state of the art' bestaande technieken (slimme uitrol) en het verlagen van het energiegebruik in de gebouwde omgeving. Tot eind 2018 was al ruim €240 mln gecommiteerd aan deze EFRO projecten. Het ESF zet tot slot in op omscholing en re-integratie van werklozen naar zogenaamde 'green jobs'.

Bestrijden van armoede en bevorderen van sociale inclusie

Het ESF draagt tevens bij aan de doelstelling m.b.t. het bestrijden van armoede en bevorderen van de sociale inclusie. Dit gebeurt, net als bij het vergroten van de arbeidsmarktparticipatie van kwetsbare groepen, door middel van het vergroten van werkgelegenheid en inzetbaarheid, en ondersteuning bij het vinden van betaald werk aan groepen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. De benutting van het ESF programma in deze programmaperiode is hoog. Dit komt o.a. door een efficiënte uitvoeringsstructuur waarin sterk de nadruk is gelegd op vereenvoudigingsmaatregelen in de verantwoording van kosten en de toegenomen begeleiding van de aanvragers. Uit de evaluatie van het ESF programma onderdeel voor actieve inclusie blijkt dat met behulp van ESF meer mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt worden bereikt (volume effecten) en dat het aanbod en de intensiteit van de begeleiding van de bestaande doelgroep is vergroot (kwaliteitseffecten). Een positief neveneffect is dat in 80% van de arbeidsmarktregio's de regionale samenwerking is verbeterd, bijvoorbeeld tussen gemeenten en scholen bij de re-integratie van jonge mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Het ELFPO levert via het Leaderprogramma een bijdrage aan deze doelstelling. De organisatie van de uitvoering is in handen van 20 lokale actiegroepen (LAGs). Op 1 januari 2019 zijn ruim 230 LEADER-projecten in uitvoering.

6. Betrokkenheid Parlement en overige belanghebbenden

De realisatie van de Europa 2020-strategie en de invulling van de landenspecifieke aanbevelingen, waarover beide in dit NHP wordt gerapporteerd, wordt niet alleen bewerkstelligd door de centrale overheid. Ook sociale partners, decentrale overheden en non-gouvernementele organisaties spelen een belangrijke rol, zowel in de vormgeving als uitvoering van beleid. Daarnaast vindt er ook een consultatief overleg plaats met de sociale partners. Het is uniek in Europa dat de sociale partners geconsulteerd worden over de inhoud van dit document. De inhoud en aanbieder van deze rapportage blijft de verantwoordelijkheid van het kabinet. Tevens lichten de sociale partners in een eigen bijdrage toe op welke wijze zij een bijdrage leveren aan de Europa 2020-doelen.

Het kabinet hecht grote waarde aan een breed draagvlak voor de Nederlandse positie in het Europees Semester. Het informeert de Tweede en Eerste Kamer op reguliere basis over de verschillende fases en stappen binnen het Europees Semester. Na het uitkomen van de voorstellen voor de meest recente landenspecifieke aanbevelingen in mei 2018 zijn de Tweede en Eerste Kamer geïnformeerd over de kabinetsappreciatie van de voorgestelde aanbevelingen. Naar aanleiding van de publicatie van de 'Annual Growth Survey' en het 'Alert Mechanism Report' in november 2018, waarmee het Europees Semester 2019 van start is gegaan, zijn de Tweede en Eerste Kamer eveneens geïnformeerd over de kabinetsvisie op deze analyses. De Tweede en Eerste Kamer hebben voorafgaand aan diverse Raden over deze documenten (schriftelijk dan wel mondeling) met het kabinet kunnen overleggen.

Dit Nationaal Hervormingsprogramma wordt voor verzending naar de Commissie voorgelegd aan de Tweede en Eerste Kamer. Daarmee wordt de ruimte geboden om op nationaal niveau overleg te voeren over de besproken maatregelen en hervormingen. Net als in voorgaande jaren zal de Tweede en Eerste Kamer worden geïnformeerd over de landenspecifieke aanbevelingen die de Commissie in het kader van het Europees Semester 2018 zal voorstellen voor Nederland.

Appendix A: Overige tabellen

Tabel 12. Kwalitatieve kenmerken van maatregelen gericht op landenspecifieke aanbeveling 1

LSA 1: Begrotingsbeleid, onderzoek & ontwikkeling en woningmarkt		Beschrijving van de belangrijkste maatregelen en de wijze waarop deze relateren aan landenspecifieke aanbevelingen				Begrotings-effecten	Kwalitatieve effecten
		Beschrijving maatregel	Wettelijke verankering	Geboekte voortgang laatste 12 mnd.	Nog te nemen stappen		
Met inachtneming van de middellangetermijndoelstelling, (het budgettaire en het structuurbeleid gebruiken voor een verhoging van de publieke en private investeringen in onderzoek, ontwikkeling en innovatie.)	Begrotingsbeleid	Het Regeerakkoord leidt per saldo tot een lastenverlichting die oploopt tot 6,5 mld in 2021 en extra uitgaven die oplopen tot 7,9 mld in 2021.	Rijksbegroting	Veel belastingmaatregelen uit het Regeerakkoord zijn verwerkt in het Belastingplan 2019. Aan de uitgavezijde zijn veel maatregelen verwerkt in departementale begrotingen.	Overige maatregelen worden de komende jaren verwerkt in wetgeving en begrotingen.	Het CPB gaat in de CEP uit van een structureel overschot van 0,6% in 2019, waarmee Nederland voldoet aan de MTO.	Ondersteunt de binnenlandse vraag en leidt tot lagere lasten op arbeid.
Overheidsuitgaven verschuiven naar de ondersteuning van investeringen in O&I	Investeringen	Investering van opgeteld €400 mln structureel, voor fundamenteel onderzoek en toegepast onderzoek en twee keer €50 mln incidenteel in 2018 en 2019 voor onderzoeksinfrastructuur	Rijksbegroting	Het kabinet heeft de Kamer in 2018 per brief geïnformeerd over de verdeling van de eerste tranches van de intensiveringen voor fundamenteel en toegepast onderzoek.		Intensivering uitgaven van €400 mln structureel	Meer onderzoek en innovatie in Nederland met impact op excellentie van wetenschap, technologie-ontwikkeling en -absorptie, innovatie- en concurrentiekracht, productiviteitsgroei en oplossingen voor maatschappelijke uitdagingen.
Maatregelen nemen om de resterende verstoringen op de woningmarkt en de bevoordeling van schulden van huishoudens terug te dringen, met name door de hypotheekrenteaftrek te beperken.	Afbouw fiscale hypotheekrenteaftrek voor nieuwe en bestaande gevallen	Het maximale aftrektarief wordt afgebouwd met 0,5%-punt per jaar	Wet maatregelen woningmarkt 2014 II	Per 1 januari 2019 is het maximale aftrektarief 49,0%	Niet van toepassing	Structurele opbrengst €0,77 mld	
	Versnelling van de afbouw hypotheekrenteaftrek	Het maximale aftrektarief in de hoogste schijf wordt vanaf 2020 afgebouwd met 3%-punt per jaar zodat het basistarief van	Wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001	Niet van toepassing	4 jaarlijkse stappen van 3%-punt tot ongeveer 37%, van 2020 tot en met 2023	Aanzienlijke versnelling van structurele opbrengst hierboven vermelde maatregel. Daarbij	Verminderen verstoringen op de woningmarkt, bevoordeling hypothecaire schulden

		ongeveer 37% in 2023 bereikt wordt.				een extra jaarlijkse structurele opbrengst van €53 mln vanaf 2023.	terugbrengen, vergroten doelmatige fiscale behandeling eigen woning.
	Uitfaseren van de regeling Hillen (aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld)	De regeling Hillen wordt vanaf 2019 in 30 gelijke jaarlijkse stappen uitgefaseerd.	Wijziging van de Wet inkomstenbelasting 2001 tot het geleidelijk uitfaseren van de aftrek wegens geen of geringe eigenwoningschuld	De eerste jaarlijkse stap is per 1 januari 2019 genomen.	30 gelijke jaarlijkse stappen van 3 1/3%-punt.	Structurele opbrengst €1,1 mld	Verbeteren van de overheidsfinanciën, vereenvoudiging van regelgeving en het creëren van een efficiënter fiscaal stelsel.
	Transformatiefaciliteit	Deze Transformatiefaciliteit maakt met geldleningen voorinvesteringen op transformatielocaties mogelijk. De faciliteit wordt aangevuld met cofinanciering van andere partijen.	Niet van toepassing	De Transformatiefaciliteit is begin 2019 gelanceerd.	Niet van toepassing	Een subsidieverstrekking van €38 mln.	Vergroten van woningaanbod door herontwikkeling leegstaande of onderbenutte bedrijfslocaties op binnenstedelijke gebieden mogelijk te maken.
	Vergroten middenhuursegment	De markttoets voor corporaties aanpassen. Het verduidelijken van de huisvestingswet om middenhuurwoningen aan bepaalde doelgroepen te kunnen toewijzen bij schaarste.	Wet Maatregelen middenhuur	De wet is aan de Tweede Kamer aangeboden.	Behandeling wet Maatregelen middenhuur	Niet van toepassing	Vergroten van het aanbod middenhuurwoningen.

Tabel 13. Kwalitatieve kenmerken van maatregelen gericht op landenspecifieke aanbeveling 2

LSA 2: Arbeidsmarkt en pensioenen		Beschrijving van de belangrijkste maatregelen en de wijze waarop deze relateren aan landenspecifieke aanbevelingen			Begrotings-effecten	Kwalitatieve effecten	
		Beschrijving maatregel	Wettelijke verankering	Geboekte voortgang laatste 12 mnd.	Nog te nemen stappen		
De prikkels om gebruik te maken van tijdelijke contracten en zelfstandigen zonder personeel verminderen, terwijl adequate sociale bescherming voor de zelfstandigen wordt bevorderd, en schijnzelfstandigheid aanpakken. Voorwaarden scheppen voor hogere loongroei, terwijl rekening wordt gehouden met de rol van de sociale partners. Ervoor zorgen dat de tweede pijler van het pensioenstelsel transparanter, intergenerationeel eerlijker en schokbestendiger wordt.	Betere balans tussen vast en flex	<ul style="list-style-type: none"> - Introductie cumulatiegrond ontslagrecht - Meer balans in transitievergoeding - Tijdelijke contracten voor tijdelijk werk - Payrolling en nulurencontracten richten op oorspronkelijke doel - Differentiatie WW-premie naar type contract - Verlichting van de verplichtingen voor loondoorbetaling bij ziekte 	Het kabinet heeft het pakket aan arbeidsmarktmaatregelen gebundeld in de Wet Arbeidsmarkt in Balans. Inwerkingtreding is voorzien per 1 januari 2020.	Indiening Wet Arbeidsmarkt in Balans bij Tweede Kamer op 7 november 2018. Zie ook brief "Loondoorbetaling bij ziekte" van 20 december 2018 (Kamerstuk 29 544, nr. 873)	Zie 'geboekte voortgang laatste 12 mnd.'	N.v.t.	Verkleining kloof tussen vaste contracten en flexibele arbeid.
	Zzp	<ul style="list-style-type: none"> - Instellen minimumtarief voor de onderkant van de markt - Meer vrijheid voor de bovenkant van de markt - Introductie opdrachtgeversverklaring - Bezien hoe de verzekeringsgraad voor arbeidsongeschiktheid kan worden verhoogd - Beperking zelfstandigenaftrek in stappen 	Het streven is de specifieke maatregelen per 1 januari 2021 in werking te laten treden. Het kabinet acht het daarbij van groot belang om bij de concrete uitwerking hiervan sociale partners en veldpartijen te betrekken.	Zie brief "Voortgang uitwerking maatregelen 'werken als zelfstandige'" van 26 november 2018 (Kamerstuk 31 311, nr. 212)	Zie 'geboekte voortgang laatste 12 mnd.'	N.v.t.	Zekerheid voor (de inhuurders) van echte zelfstandigen en het voorkomen van schijnzelfstandigheid, vooral aan de onderkant.
	Pensioenstelsel	<ul style="list-style-type: none"> - Uitwerking wetgeving 	Het kabinet gaat de komende maanden	Zie Kamerbrief "vernieuwing	Zie Kamerbrief "vernieuwing	N.v.t.	Een vernieuwd pensioenstelsel dat de

		<p>afschaffing doorsneesystematiek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wet verbeterde premieregeling toegankelijker en aantrekkelijker maken - Meer maatwerk in het beleggingsbeleid - Faciliteren omzetting bestaande aanspraken naar een pensioencontract met persoonlijke pensioenvermogens - Opname bedrag ineens mogelijk maken - Communiceren over persoonlijke pensioenvermogens - Verbreden reikwijdte van het pensioenstelsel - Verbeteringen voor nabestaanden - Benoeming leden Commissie Parameters 	<p>aan de slag met een aantal stappen richting een robuuster en persoonlijker pensioenstelsel. De inzet voor de opname van het bedrag ineens is bijvoorbeeld om het wetsvoorstel hierover in het vierde kwartaal van 2019 bij de Tweede Kamer in te dienen.</p>	<p>pensioenstelsel" van 1 februari 2019</p>	<p>pensioenstelsel" van 1 februari 2019</p>	<p>kwetsbaarheden in het huidige stelsel adresseert en waarmee de sterke elementen (verplichtstelling, collectieve uitvoering, risicodeling en fiscale ondersteuning) gehandhaafd blijven.</p>
--	--	--	---	---	---	--

Tabel 14. Overzicht van belangrijkste nieuwe maatregelen die invulling geven aan de Europa 2020-strategie

EU-hoofddoelen Europa 2020-strategie	Belangrijkste nieuwe maatregelen voor de komende 12 maanden	Relatie tot Europa 2020-strategie	Verwachte impact van de maatregelen (kwalitatief/kwantitatief)
--------------------------------------	---	-----------------------------------	--

Werkgelegenheid	<ul style="list-style-type: none"> • Werk wordt meer lonend gemaakt door aanpassing van de inkomstenbelasting. • Het kabinet verhoogt de kinderopvangtoeslag en het kindgebonden budget, om ouders aanvullend te ondersteunen. • Het kabinet versterkt de dienstverlening aan werkzoekenden en werkgevers om meer mensen aan het werk te helpen, o.a. via het Actieplan Perspectief op werk en via aanvullend budget voor persoonlijke dienstverlening door het UWV. • Het kabinet pakt discriminatie op de arbeidsmarkt aan en werkt met het programma <i>Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt (VIA)</i> aan verbetering van de arbeidsmarktpositie van Nederlanders met een migratieachtergrond. 	Verhogen van de arbeidsparticipatie	Het stimuleren van zowel het aanbod als de vraag naar arbeid door een combinatie aan maatregelen heeft naar verwachting een positief effect op de werkgelegenheid.
Onderzoek en innovatie	<ul style="list-style-type: none"> • Er is olopemd naar 2020 structureel €200 mln beschikbaar gesteld voor fundamenteel onderzoek. • Er is ook is €200 mln structureel beschikbaar gesteld voor toegepast onderzoek. (Zie kamerbrief: <i>Naar een Missiegedreven Innovatiebeleid met Impact</i> (nr. 33009-63) en de kamerbrief <i>Uitwerking Investerings Onderzoek en Wetenschapsbeleid</i> (nr. 29 338-158). 	Draagt bij aan een beter klimaat voor onderzoek en innovatie, maar ook aan de bijdrage van innovaties aan maatschappelijke uitdagingen.	Meer investeringen in onderzoek en innovatie
Duurzame energie en klimaat	<ul style="list-style-type: none"> • Het kabinet zet in op een ambitieus Klimaatakkoord voor 2030 en 2050. Daarnaast wordt een Klimaatwet voorbereid. Daarbij is de inzet om primair op CO2-reductie te sturen 	Geen: het akkoord ziet op nieuw beleid voor de periode na 2020. Tot die tijd voert het kabinet het Energieakkoord onverkort uit.	Van het nieuwe Akkoord en de Klimaatwet zal een belangrijke signaalwerking uitgaan. Mogelijk leiden sommige maatregelen in het te sluiten Akkoord in 2020 reeds tot een eerste effect op CO2-reductie.
Onderwijs	<ul style="list-style-type: none"> • Uitvoering van de Strategische Agenda voor Hoger Onderwijs en Onderzoek. • Behoud van succesvolle elementen van de vorige aanpak van voortijdig schoolverlaten. Aanpak behelst grotendeels bestaande doelgroep, wel accent op jongeren in een kwetsbare positie en eerder uitgevallen jongeren. 	Dragen bij om percentage hoger opgeleiden stabiel boven de 40 te houden en om de totale groep voortijdig schoolverlaters verder terug te brengen.	<ul style="list-style-type: none"> • Verhoging kwaliteit en de toegankelijkheid van het hoger onderwijs en versterking van talentontwikkeling en diversiteit binnen het hoger onderwijs en van de verbinding van het hoger onderwijs met de samenleving. • Verdere verbetering en borging van de resultaten van beleid op het terrein van voortijdig schoolverlaten. Sluitende aanpak voor jongeren in een kwetsbare positie.
Sociale inclusie	<p>Belangrijkste maatregelen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Structureel €100 mln extra voor kinderen in armoede (vanaf 2017); • Tijdelijke extra middelen voor het bestrijden van armoede en schulden, specifiek onder kinderen (in totaal €80 mln voor de periode 2018-2020) • Een impuls van €4 mln voor de samenwerkende 	De maatregelen dragen bij aan het verminderen van armoede en sociale exclusie.	<ul style="list-style-type: none"> • (Meer) werken loont meer. • Meer effectieve, efficiënte en duurzame bestrijding door integrale aanpak van armoede en schulden. • Specifieke investering in kinderen in armoede om sociale uitsluiting en toekomstige achterstand te voorkomen.

	<p>armoedepartijen.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Verhoging toeslagen (kindgebonden budget, kinderopvangtoeslag) • Financiële prikkels voor werkgevers om mensen in dienst te nemen. • Bieden van betere bescherming tegen schijnconstructies zzp'ers • Intensievere begeleiding voor specifieke groepen werklozen • Experimenteren binnen de Participatiewet mogelijk maken. • Citydeals – oplossingen t.b.v. integraal maatwerk binnen sociaal domein. • Afspraken met gemeenten om armoedeval te verkleinen • Brede schuldenaanpak • Ondersteuning gemeenten in uitvoering lokale armoede- en schuldenbeleid 		<ul style="list-style-type: none"> • Versterking van samenwerking tussen gemeenten en rijk- en publieke- en private partijen en dus breder en effectiever bereik van doelgroepen.
--	---	--	--